НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Фінансово-економічний факультет

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Спеціальність 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
на тему:

«Кредитний ризик комерційного банку та шляхи його мінімізації»

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Студентка групи Ф-20.04/2 _____ (підпис) Тимощук Лілія Миколаївна

Науковий керівник _____ (підпис) д.е.н., професор Момотюк Л.Є.

Робота допущена до захисту _____ (підпис) д.е.н., професор Бондарук Т.Г.

Київ 2024

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

Освітній ступінь – ***бакалавр***
Галузь знань - ***07 «Управління та адміністрування»***
Спеціальність – ***072 «Фінанси, банківська справа та страхування»***
Освітньо-професійна програма – ***«Фінанси, банківська справа та страхування»***

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
д.е.н., проф. Т.Г. Бондарук
_____
«18» жовтня 2023 р.

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу бакалавра
Тимощук Лілії Миколаївни

1. Тема роботи: Кредитний ризик комерційного банку та шляхи його мінімізації

керівник роботи: д.е.н., професор Момотюк Л.Є.

затверджена наказом по Академії від «18» жовтня 2023 р. № 385/1

2. Термін здачі студентом закінченої роботи 5 червня 2024 р.

3.Вихідні дані роботи: закони та нормативно-правові акти України, що регулюють діяльність комерційних банків, офіційні публікації і матеріали Національного банку України, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних науковців, а також здобуті наукові факти і статистичні дані, що відображають діяльність кредитного ризику комерційних банків.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить зробити):

1) теоретичні аспекти управління кредитним ризиком комерційного банку;
2) оцінка кредитних ризиків в діяльності вітчизняних комерційних банків;
3) шляхи удосконалення методів мінімізації кредитних ризиків комерційних банків.

5. Перелік графічного матеріалу: схеми, діаграми, таблиці.

6. Дата видачі завдання 18 жовтня 2023 р.

Керівник _____
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Затвердження теми і наукового керівника кваліфікаційної роботи бакалавра на засіданні кафедри	18.10.2023	Виконано
2.	Опрацювання першоджерел по темі роботи	01.11.2023	Виконано
3.	Розробка плану роботи, методики та інструментарію досліджень	13.11.2023	Виконано
4.	Проведення економічних досліджень та їх аналіз	04.12.2023	Виконано
5.	Написання вступу до роботи	25.12.2023	Виконано
6.	Написання першого розділу роботи	22.01.2024	Виконано
7.	Написання другого розділу роботи	26.02.2024	Виконано
8.	Написання третього розділу роботи	25.03.2024	Виконано
9.	Написання висновків та пропозицій, оформлення роботи	22.04.2024	Виконано
10.	Подача першого варіанту роботи на кафедру	01.05.2024	Виконано
11.	Доопрацювання роботи згідно з зауваженнями керівника	20.05.2024	Виконано
12.	Попередній захист роботи	03.06.2024	Виконано

Студент _____ ___Тимощук Л.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи_____ д.е.н., професор Момотюк Л.Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП..... 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ..... 8

1.1. Поняття і економічна сутність кредитного ризику комерційного банку..... 8

1.2. Методи управління кредитним ризиком комерційного банку та чинники, що впливають на його рівень..... 14

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ..... 19

2.1. Аналіз процесу формування кредитного ризику в банківській системі України..... 19

2.2. Оцінка системи управління кредитним ризиком АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»..... 24

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ..... 41

3.1. Зарубіжний досвід управління кредитними ризиками банків та можливості його використання в Україні..... 41

3.2. Напрями оптимізації діяльності вітчизняних комерційних банків з метою мінімізації кредитного ризику..... 49

ВИСНОВОК..... 56

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 59

ДОДАТКИ..... 64

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних реаліях стабільний розвиток банківської системи є основою ефективного функціонування економіки країни. Комерційні банки, як найважливіша ланка цієї системи, відіграють ключову роль у перерозподілі грошових коштів серед населення.

Актуальність теми розкриває сутність досліджуваної теми, оскільки більшість активів банків складають саме кредити, які надаються клієнтам, а процентні доходи є основним видом їх доходів. У сучасному динамічному бізнес-середовищі, що стрімко розвивається, управління кредитним ризиком набуло особливої важливості. Оскільки фінансові ринки постійно змінюються, компанії мають ретельно контролювати кредитні ризики, пов’язані з їхніми клієнтами та партнерами. Ефективне управління кредитним ризиком сприяє кращому контролю грошових потоків. Завдяки забезпеченню своєчасної оплати рахунків клієнтами та уникненню клієнтів з високим рівнем ризику, бізнес підтримує здоровий грошовий потік, що є критично важливим для зростання та розширення.

Оцінюючи кредитоспроможність клієнтів та партнерів, компанії можуть приймати обґрунтовані рішення щодо надання кредитів, що знижує ризик виникнення безнадійної заборгованості та необхідності списання коштів. Надаючи кредит надійним клієнтам і відстежуючи їхню платіжну поведінку, компанії демонструють свою прихильність до підтримки довгострокових відносин з клієнтами. Ефективне управління кредитними ризиками дозволяє банкам приймати обґрунтовані рішення щодо кредитної політики, взаємовідносин з клієнтами та інвестиційних можливостей. Ця інформація є безцінною при плануванні та прийнятті стратегічних рішень. Забезпечення кредитних відділів даними та знаннями, які дозволяють їм стати стратегічними партнерами для відділів продажів та керівництва та бути впевненими, що клієнти, з якими ведеться бізнес, є надійними.

Ступінь розробленості проблеми. Ступінь розробленості даної теми передбачає характеристику наукових підходів з досліджуваної теми з врахуванням тих науково-інформаційних джерел, на базі яких виконана робота. Зокрема, теоретичні, методичні та практичні аспекти управління кредитним ризиком комерційного банку відображено у наукових працях провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: О. Береславська, Т. Васильєва, В.Варцаба, Н. Волкова, В. Вітлінський, І. Івченко, О. Дзюблюк, І. Краснова, О. Марченко, С. Науменкова, О. Пернарівський, О. Петриківа, Л. Примостка, В. Міщенко, Л. Юрчишина та інші. Разом з тим, необхідним є подальше дослідження питань щодо удосконалення методів управління кредитних ризиками комерційних банків в сучасних умовах з метою пошуку ефективних шляхів їх мінімізації.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є дослідження теоретичних та практичних аспектів управління кредитних ризиків комерційних банків та визначення, на цій основі, шляхів їх мінімізації.

Для досягнення поставленої в кваліфікаційній роботі мети нами визначені наступні **завдання**:

- дослідити поняття і економічну сутність кредитного ризику комерційного банку;
- охарактеризувати методи управління кредитним ризиком комерційного банку та чинники, що впливають на його рівень;
- проаналізувати процес формування кредитного ризику в банківській системі України;
- оцінити систему управління кредитним ризиком АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»;
- узагальнити зарубіжний досвід управління кредитними ризиками банків та виявити можливості його використання в Україні;
- визначити напрями оптимізації діяльності вітчизняних комерційних банків метою з мінімізації кредитного ризику.

Об’єкт дослідження – економічні відносини, які виникають в процесі здійснення кредитної діяльності комерційними банками.

Предмет дослідження – кредитний ризик комерційного банку та шляхи його мінімізації.

Методи дослідження, які були застосовані для вирішення поставлених задач у кваліфікаційній роботі: аналіз, синтез, системна оцінка (для з’ясування теоретичних положень та понять); індукція та дедукція (для виявлення та дослідження факторів, що впливають на ступінь кредитного ризику банку); метод групування (для класифікації видів кредитного ризику); методи економічного аналізу (для аналізу динаміки та структури основних показників діяльності банківської системи України); метод графічного аналізу (для побудови таблиць та графіків) тощо.

Інформаційною базою роботи стали нормативно-законодавчі акти України, інструкції та положення НБУ, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали наукових конференцій, дані звітності АТ »Райффайзен Банк».

Практичне значення полягає у тому, що основні положення наведені у роботі можуть бути використані вітчизняними комерційними банками при управлінні кредитними ризиками комерційних банків у власній діяльності, а також стати базою для вдосконалення розвитку банківського сектору Україні, зокрема визначені шляхи мінімізації кредитних ризиків комерційних банків можуть бути використані у сфері управління проблемними кредитами у кредитному портфелі банків, що у перспективі забезпечить якісну оцінку позичальників.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 43 найменування, та 1 додатку. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок, містить 8 таблиць і 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1. Поняття і економічна сутність кредитного ризику комерційного банку

Банківська діяльність, безперечно, має високий рівень ризику, оскільки банки операціонують у середовищі, де існує багато можливих загроз. Оскільки кредити, надані клієнтам, становлять значну частину активів банку, а процентний дохід є основним джерелом прибутку, кредитний ризик стає особливо важливим для банку. Його здатність ефективно оцінювати, керувати та мінімізувати цей ризик може визначати успішність та стійкість банківської установи [1].

Банк веде багато різних операцій, кожна з яких може призвести до виникнення різних видів ризиків. Ефективність управління ризиками, або ризик-менеджменту, суттєво залежить від того, наскільки точно визначено та оцінено різні види ризиків. З погляду можливості оцінки, банківські ризики можна розділити на дві категорії:

- фінансові ризики:

Це ризики, які можна кількісно оцінити, такі як кредитний ризик, ринковий ризик, ліквідність, операційний ризик тощо. Ці ризики зазвичай пов’язані з фінансовими показниками і можуть бути виміряні грошовими виразами.

- функціональні та зовнішні ризики:

Це ризики, які складніше або неможливо оцінити кількісно. Вони включають такі аспекти, як репутаційний ризик, правовий ризик, політичний ризик, технологічний ризик тощо. Ці ризики зазвичай важко виражати числовими значеннями і зазвичай вимагають кваліативної оцінки [2].

Класифікація банківських ризиків представлена на рис. 1.1.

У банківській справі наявність ризику є нормальним явищем. Для досягнення значного прибутку необхідно приймати обґрунтований ризик. У

своєму прагненні до прибутку комерційні банки змушені приймати ризик, співпрацюючи з клієнтами, щодо яких можуть існувати сумніви у їхній надійності та платоспроможності [3].

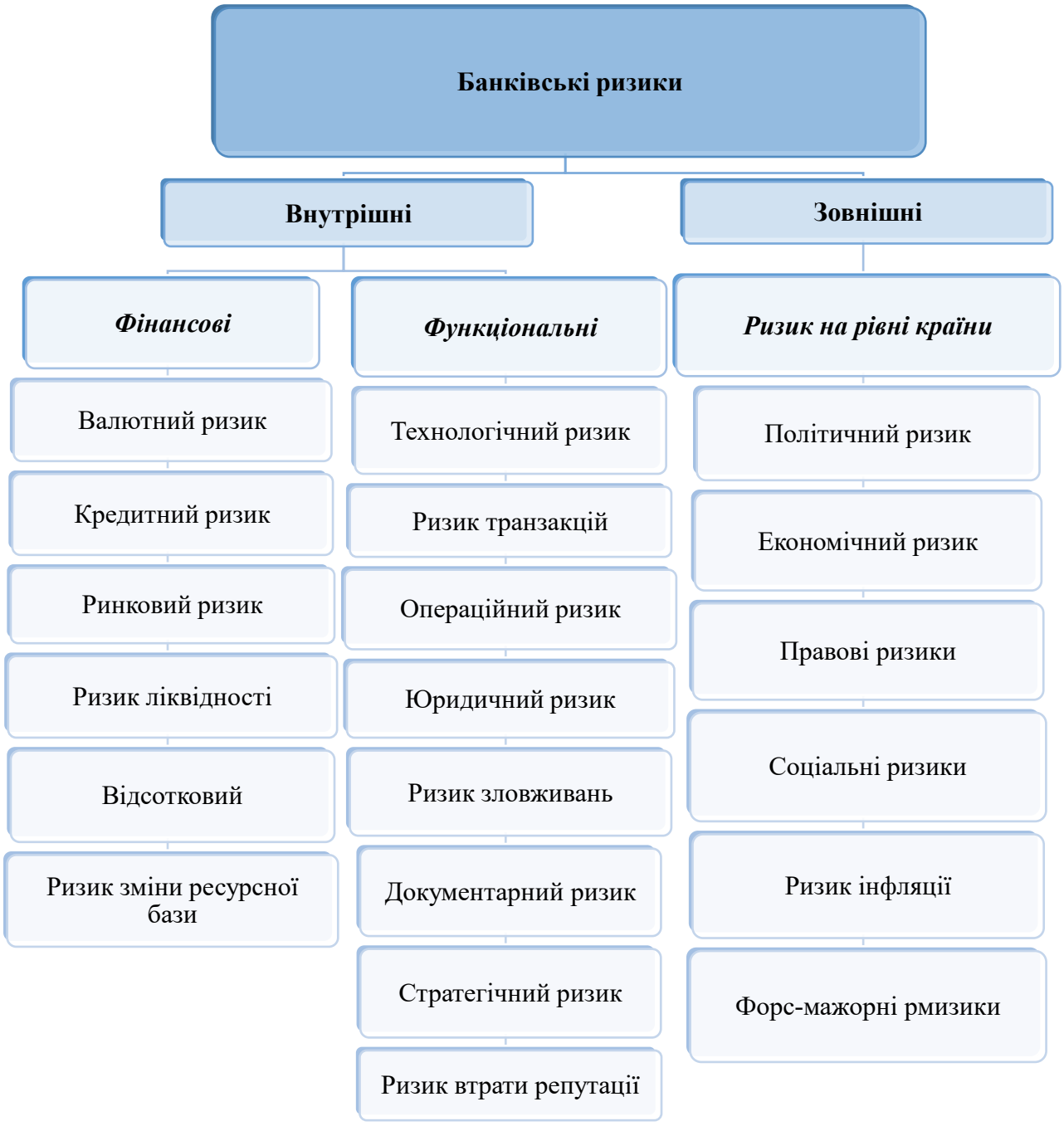

Рис. 1.1. Класифікація банківських ризиків

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Кредитний ризик виникає, коли є ймовірність того, що одне підприємство може понести фінансові втрати через невиконання зобов'язань іншим

підприємством з якихось причин. Це означає, що реальна сума грошей, отриманих від іншого підприємства, може відрізнятися від тієї, яка була передбачена у відповідному договорі. Цей ризик відрізняється від можливості затримок у погашенні кредиту перед банком. [4]

Збитки можуть виникати у різних ситуаціях, наприклад:

- коли позичальник не може виконати платежі за іпотечним кредитом, кредитною карткою, кредитною лінією або іншим видом кредиту.
- коли компанія або споживач не може оплатити рахунки вчасно.
- коли компанія не може виплатити заробітну плату працівникам у визначений термін.
- коли емітент облігацій не може здійснити виплати відсотків та/або погасити облігації.
- коли страхова компанія збанкрутує і не здійснить страхові виплати.
- коли банк стає неплатоспроможним і не повертає гроші вкладникам [5].

Кредитний ризик є невід'ємною частиною будь-якого виду банківської діяльності, де результати залежать від дії контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає фінансування, бере на себе зобов'язання щодо його надання, інвестує кошти або в інший спосіб ризикує ними відповідно до угод, укладених з контрагентами.

Кредитний ризик включає в себе різноманітні аспекти, такі як стратегічний ризик, валютний ризик, процентний ризик, ринковий ризик, ризик країни і т. д. [6].

Кредитний ризик займає одне з провідних місць серед ризиків комерційного банку, оскільки саме кредитування дозволяє банкам отримувати найбільші прибутки. Це обумовлює необхідність своєчасного створення та ефективного застосування в діяльності банку дієвої системи ризик-менеджменту. Виконання цього завдання неможливе без аналізу сутності кредитного ризику.

Класифікація кредитних ризиків за різними класифікаційними ознаками представлена на рис. 1.2.

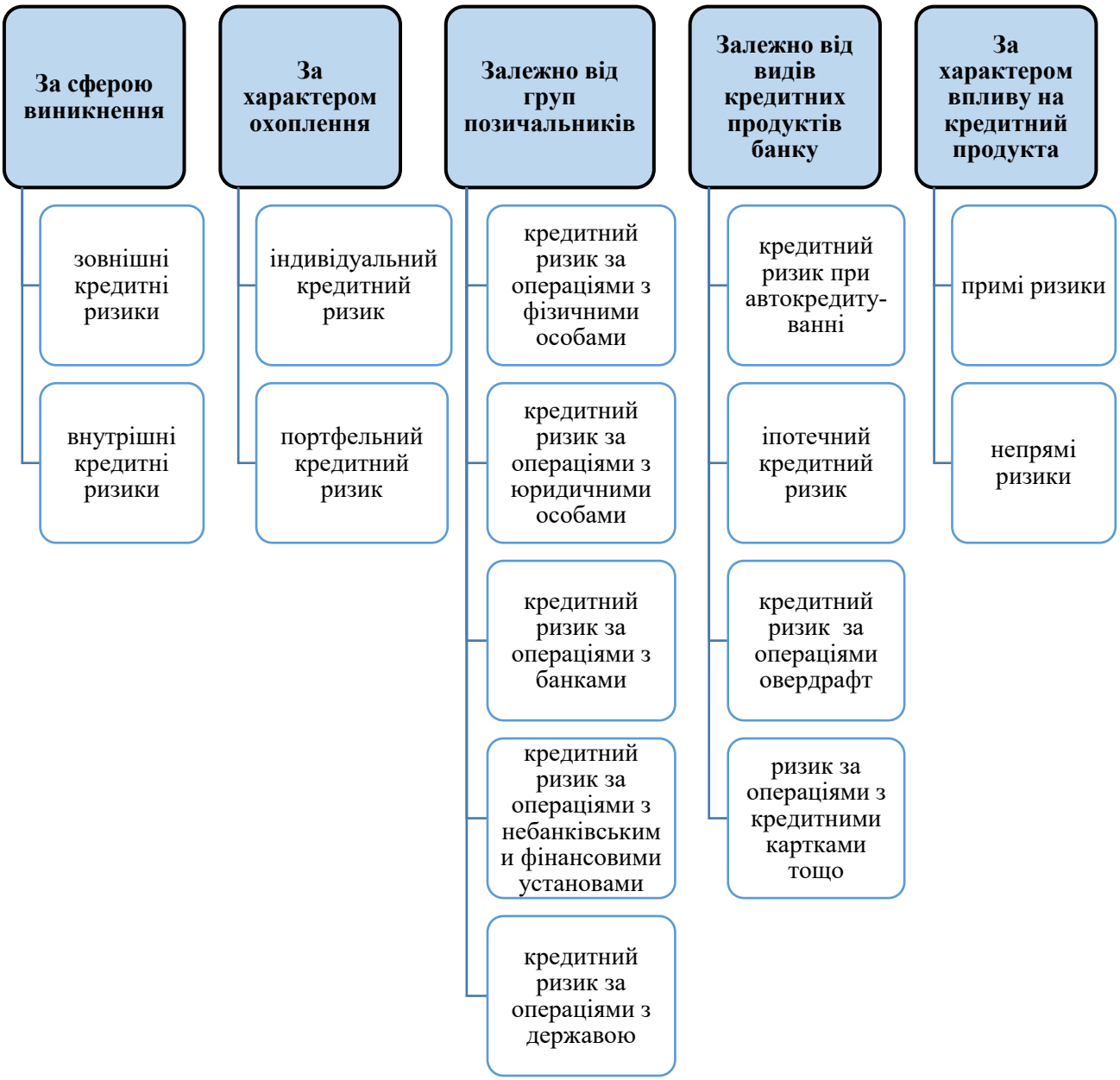

Рис. 1.2. Класифікація кредитних ризиків

Джерело: побудовано автором за даними [6].

Кредитні ризики можна класифікувати за різними ознаками, а саме:

1. За сферою виникнення:

а) Зовнішні кредитні ризики залежать від зовнішнього середовища, що впливає на кредитну діяльність банку, зокрема, ризику позичальника, обумовленого його кредитоспроможністю. До факторів, які впливають на зовнішній кредитний ризик, належать:

- фінансовий стан позичальника (ліквідність, платоспроможність, рентабельність, ділова активність, стабільність грошових потоків і т. д.);
- якісні характеристики позичальника (репутація, якість менеджменту, досвід роботи, професіоналізм керівництва і т. д.);
- конкурентна позиція позичальника;
- фактори зовнішнього середовища (розвиток галузі, законодавство та нормативно-правова база, державна підтримка і т. д.).

б) Внутрішні кредитні ризики - це ризики банку, які залежать від правильності його дій у процесі кредитної діяльності та управління кредитним ризиком. До факторів, які впливають на внутрішній кредитний ризик, належать:

- якість аналізу та оцінки кредитоспроможності позичальника в банку та проекту, що кредитується;
- якість аналізу ризиків, пов’язаних з кредитною операцією (галузевий ризик, валютний ризик, ризик країни і т. д.);
- правильність оцінювання забезпечення та його адекватність наданому кредиту;
- аналіз структури кредитного портфеля банку;
- якість кредитного портфеля банку і т. д.

2. За характером охоплення, кредитний ризик можна розподілити на:

а) Індивідуальний кредитний ризик - це ймовірність того, що конкретний позичальник не зможе повернути борг згідно з умовами договору, і внаслідок цього банку не вдасться в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремий контрагент банку - позичальник, боржник або емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінювання кредитоспроможності саме цього конкретного контрагента, тобто його здатності розраховуватися за прийнятими зобов’язаннями своєчасно і в повному обсязі.

б) Портфельний кредитний ризик проявляється у зменшенні вартості активів банку через невиконання платіжних зобов’язань позичальників. Цей вид ризику не пов’язаний зі змінами в ринкових умовах, а виникає внаслідок

негативних наслідків дефолту або неспроможності позичальників виконати свої зобов’язання. Джерелом портфельного кредитного ризику є загальна сума заборгованості перед банком з усіх операцій, пов’язаних з кредитним ризиком, таких як кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості та інші. Оцінювання портфельного кредитного ризику передбачає аналіз концентрації та диверсифікації активів банку для зменшення його вразливості перед ризиком невиконання платіжних зобов’язань позичальників.

3. Залежно від груп позичальників можна виділити кредитний ризик за операціями з:

а) Фізичними особами;

б) Юридичними особами-суб’єктами господарювання (різних форм власності);

в) Банківськими установами (резидентами і нерезидентами);

г) Небанківськими фінансовими установами;

д) Державою.

4. Залежно від видів кредитних продуктів банку можна виділити:

а) Кредитний ризик при автокредитуванні;

б) Іпотечний кредитний ризик;

в) Кредитний ризик за операціями овердрафт;

г) Ризик за операціями з кредитними картками тощо.

5. За характером впливу на кредитний продукт виділяють:

а) Прямі (основні) ризики;

б) Непрямі (супутні) ризики [6].

Отже, ризик є невід’ємною складовою банківської діяльності. У цій сфері, як і в будь-якій фінансово-господарській діяльності, управлінські рішення залежать від безлічі факторів і дій контрагентів. Ризик зазвичай асоціюється з невизначеністю або ймовірними процесами, що виникають через складність точного прогнозування майбутніх подій.

1.2. Методи управління кредитним ризиком комерційного банку та чинники, що впливають на його рівень

Методи управління кредитним ризиком потрібно розглядати на трьох рівнях: мікро-, макро- та мезо-економічному рівнях.

На мікрорівні ці методи включають аналіз кредитоспроможності окремих позичальників та кредитів, структурування, документування та контроль на рівні окремих кредитів, а також диверсифікацію, внутрішнє лімітування, резервування, сек'юритизація та хеджування на рівні кредитного портфеля.

На макроекономічному рівні методи управління кредитним ризиком включають створення державних гарантійних фондів, уніфікацію законодавчої та нормативної бази, інтеграцію інформаційного простору у державі, моніторинг кредитного ризику банківської системи та нагляд за накопиченням кредитного ризику.

Мезорівень управління кредитним ризиком спрямована на уніфікацію підходів до оцінювання та управління кредитним ризиком через міжнародну фінансово-інформаційну взаємодію, створення стабілізаційних фондів та визначення міжнародних кредитних рейтингів [7].

Методи управління кредитним ризиком комерційного банку наведено на рис. 1.2.

Узагальнено, що чинники кредитних ризиків можна розглядати як умови та обставини, що породжують ризики у діяльності банківських установ. Ці фактори, які впливають на ймовірність за знання банком-кредитором повних або часткових втрат, є джерелами ризиків у банківській справі. Характеристика чинників кредитного ризику комерційного банку представлена у табл. 1.1.

Факторами кредитного ризику є умови та події, які призводять до відхилення від очікуваних значень у поведінці щодо відкритої ризикової позиції, такої як окрема кредитна угода чи стан кредитного портфеля.

Важливо зазначити, що наукова література надає достатньо уваги характеристиці цих факторів, існують різноманітні підходи до їх класифікації [9].

Рис. 1.3. Методи управління кредитним ризиком комерційного банку

Джерело: побудовано автором за даними [8].

Концентрація кредитного ризику виявляється в наданні великих кредитів окремому позичальнику або групі пов’язаних позичальників, а також через залежність боржників від кредитної установи або від певних галузей економіки, географічних регіонів. Також це може стати результатом наявності низки інших зобов’язань, які зроблять позичальників чутливими до одних і тих самих економічних чинників.

Отже, система управління та мінімізації кредитних ризиків має бути збалансованою, що вимагає виконання наступних етапів:

– розробку кредитної політики, виділення цілей та завдань банку у сфері кредитування;

– формування апарату управління кредитним ризиком;

– аналіз фінансового становища позичальника, його платоспроможності;

– вивчення кредитної історії позичальника, його репутації;

– розробку та підписання кредитного договору;

– вивчення та аналіз ризиків неповернення кредитів;

– кредитний моніторинг клієнта та всього кредитного портфеля;

– роботу з повернення прострочених та сумнівних позичок, а також організацію роботи з реалізації застав [10].

Таблиця 1.1

Характеристика чинників кредитного ризику комерційного банку

Чинники кредитного ризику банку	**Характеристика**
Зовнішні чинники	
Законодавчо-регулюючі	Законодавчо-нормативна база регулювання діяльності банків; характер регулювання центральним банком кредитної діяльності банків; стан судової та виконавчої систем; правове регулювання діяльності позичальників
Внутрішні чинники	
Організаційні	Наявність положень кредитування та регулювання кредитних ризиків; наявність відділу управління ризиками; ефективний розподіл повноважень та відповідальності між працівниками
Управлінські	Кваліфікаційний рівень, компетенція та досвід роботи фахівців; технічне та юридичне забезпечення кредитної діяльності
Інформаційні	Достовірність та повнота інформації про позичальників; своєчасність та якість внутрішньої управлінської інформації; рівень технічної обробки інформації та автоматизації даних
Методичні	Наявність внутрішньої нормативної бази регулювання кредитних ризиків; існування ефективної методики оцінювання факторів ризиків; адекватність діючих методик сучасній ситуації у сфері кредитування
Загальноекономічні	Показники рівня економічного розвитку країни; кон'юнктура попиту і пропозиції на фінансово-кредитному ринку; рівень конкуренції між банками та контрагентами
Політичні	Політичне становище в країні; вплив міжнародних інститутів; рівень криміногенності в країні
Форс-мажорні	Природні катаклізми, воєнні дії та акти громадського протесту
Стратегічні	Вид та спеціалізація банку; стратегічні напрями кредитної політики; цінова політика; толерантність до ризику

Джерело: складено автором за даними [9].

Для зниження кредитних ризиків комерційні банки використовують різноманітні прийоми та заходи захисту від кредитного ризику, такі як диверсифікація, лімітування, страхування та розподіл ризиків.

Метод диверсифікації передбачає розподіл кредитного портфеля серед різноманітних позичальників, які відрізняються за різними характеристиками та умовами діяльності, такими як галузь економіки, географічне розташування тощо. Виділяють три види диверсифікації: галузеву, географічну та портфельну.

Лімітування полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих позичок, що дозволяє обмежити ризик.

Страхування є ефективною системою для зменшення впливу кредитних ризиків. Воно може бути реалізоване через самострахування або шляхом укладення страхових угод, за якими страхувальник сплачує премію для отримання виплати в разі настання певних обставин, обумовлених договором, від страховика. [11]

Також за результатами дослідження можна виокремити наступні методи мінімізації кредитного ризику:

Кредитний скоринг – це технологія, що застосовується банками для оцінки платоспроможності клієнтів. Вона ґрунтується на аналізі даних про наявних та потенційних клієнтів для визначення ризиків, пов’язаних з кредитуванням. Використання цього методу дозволяє знизити рівень неповернення кредитів.

Диверсифікація кредитного портфеля – це розподіл ризиків шляхом надання різних видів кредитів з різними умовами клієнтам. Це включає встановлення різних процентних ставок, лімітів для позичальників, строків, видів процентних ставок та інших умов кредитування.

Створення резерву – це процес акумуляції коштів, які призначаються для компенсації можливих неповернених кредитів. Цей резерв дозволяє банкам зменшити вплив неповернення кредитів на їх фінансову стійкість.

Ці методи спрямовані на зменшення ризику неповернення кредитів та забезпечення стабільності фінансового стану банку. [12]

Отже, можна зробити висновок, що управління кредитними ризиками є багаторівневим процесом, що вимагає всебічного підходу до вдосконалення як внутрішніх, так і зовнішніх практик оцінки та мінімізації ризиків за допомогою цифрової автоматизації.

Для ефективного управління кредитними ризиками необхідно створити систему взаємопов’язаних і взаємозалежних методів, спрямованих на зменшення ризику та невизначеності у кредитній діяльності. Це є критично важливим аспектом будь-якого бізнесу, незалежно від його розміру чи галузі.

Впровадження ефективних стратегій управління кредитними ризиками дозволяє компаніям захистити себе від фінансових втрат, покращити грошові потоки та приймати обґрунтовані стратегічні рішення, підвищуючи при цьому якість обслуговування клієнтів.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

2.1. Аналіз процесу формування кредитного ризику в банківській системі України

Згідно зі статтею 8 Закону України № 679-XIV від 20.05.1999 року «Про Національний банк України», однією з функцій Національного банку України є здійснення «банківського регулювання та нагляду на індивідуальній та консолідованій основі». Крім того, згідно зі статтею 58 цього ж Закону, Національний банк встановлює для банків обов'язкові економічні нормативи з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів, забезпечення фінансової надійності та контролю ризиків, пов'язаних з капіталом, ліквідністю, кредитуванням, інвестиціями, а також з відсотковим та валютним ризиком [13].

Отже, Національний банк України відповідає за регулювання банківської діяльності в Україні, включаючи аспекти, пов'язані з кредитним ризиком.

Паралельно з вимогами Національного банку України щодо оцінки кредитного ризику, банки України також повинні враховувати вимоги щодо оцінки очікуваних кредитних збитків, які передбачені Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). Це вимагається відповідно до законодавства України, зокрема пункту 2 статті 121 Закону України № 996-XIV від 16.07.1999 «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який вимагає, щоб банки складали свою фінансову звітність згідно з МСФЗ [14].

Головним керівним принципом для Національного банку України у формуванні наглядової політики з питань кредитного ризику в банківській системі є врахування рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду [15].

Відповідно до Постанови №351, яка набрала чинності з 03.01.2017, банки України мають проводити розрахунок розміру кредитного ризику відповідно до вимог Положення про визначення розміру кредитного ризику. Це Положення

визначає процедуру оцінки ризику для активних банківських операцій і встановлює мінімальні вимоги до банків щодо визначення очікуваних втрат від реалізації кредитного ризику. Це введення допомагає забезпечити, щоб банки могли адекватно та вчасно оцінювати рівень кредитного ризику [16].

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, Національний банк України вніс ряд змін до підходів оцінки кредитного ризику, спрямованих на підтримку банківського сектору країни. Ці зміни включали пом'якшення вимог до оцінки кредитного ризику, що стимулювало банки проводити реструктуризацію кредитів для підтримки платоспроможних боржників. Згідно з цими змінами, банки можуть не визнавати дефолт за кредитами, що були реструктуризовані таким чином, що призвело до зниження теперішньої вартості майбутніх грошових потоків (NPV) більше ніж на 10%. Крім того, для полегшення процесу проведення оцінки кредитного ризику, НБУ збільшив розмір кредитів, які банки можуть оцінювати на груповій основі, з 5 млн. грн до 20 млн. грн. Також збільшено розмір боргу за активами, який може оцінюватись за спрощеним підходом [17].

Динаміку кількості діючих в Україні банків в 2021-2023 роках наведемо у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка кількості діючих в Україні банків в 2021-2023 роках

Показники	**Роки**			**Абсолютне відхилення, млн грн**	
	2021	**2022**	**2023**	**2021/ 2022**	**2022/ 2023**
Кількість діючих банків, одиниць	73	71	67	-2	-6
з них: з іноземним капіталом	33	33	30	0	-3
зокрема зі 100% іноземни капіталом	23	23	22	0	-1

Джерело: складено автором за даними [18].

Дослідження розвитку банківської системи України в 2021-2023 роках показало, що у 2023 році спостерігалася низхідна траєкторія її розвитку. Це відображається у скороченні загальної чисельності банків з 73 до 67 (на 6 одиниць), з яких 3 банки мали іноземний капітал, включаючи 1 банк зі 100% іноземним капіталом. У 2023 році було прийнято рішення вивести з банківського ринку України всі банки з російським капіталом, через що кількість діючих банків з іноземним капіталом зменшилася на 3 установи, і на кінець року їх залишилося 30. В умовах воєнного стану банки змушені були скоротити кожне п’яте відділення. Найбільші скорочення кількості відділень та персоналу відбулися у Харківській і Донецькій областях, а також у Києві.

На основі результатів опитування про умови банківського кредитування за четвертий квартал 2022 року, Національний банк України відзначає, що українські банки вказують на посилення стандартів кредитування через високий рівень очікуваного кредитного ризику.

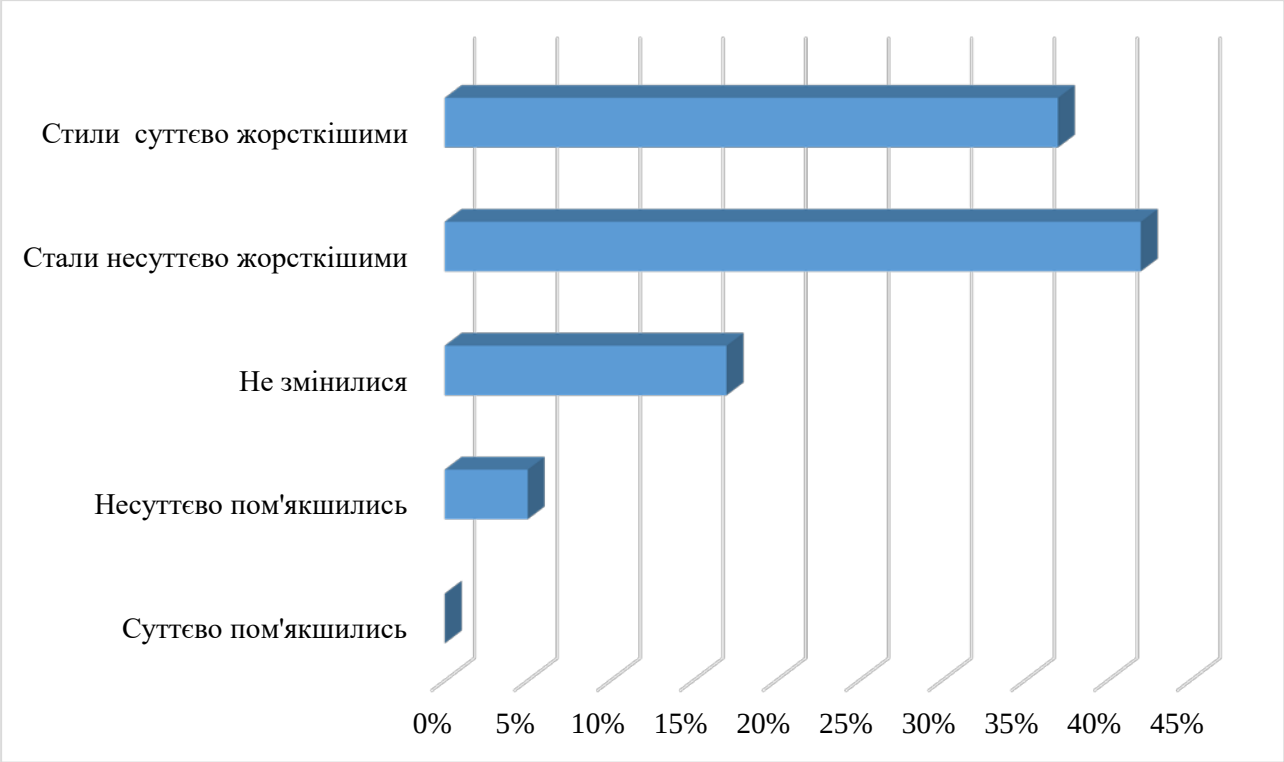

Рис. 2.1. Статистика відповідей банків за результатами опитування про умови банківського кредитування в частині посилення стандартів кредитування, четвертий квартал 2022 року

Джерело: побудовано автором за даними [19]

На рис. 2.1. представлена статистика відповідей банків на питання щодо зміни стандартів схвалення заявок на кредити корпоративному сектору у четвертому кварталі 2022 року, яка показує, що близько 80% банків вважають стандарти схвалення заявок на кредити більш жорсткими (суттєво жорсткішими, несуттєво жорсткішими). У той же час, банки очікують зростання кредитного ризику.

На рис. 2.2. представимо статистику відповідей банків щодо очікуваної динаміки кредитного ризику у першому кварталі 2023 року.

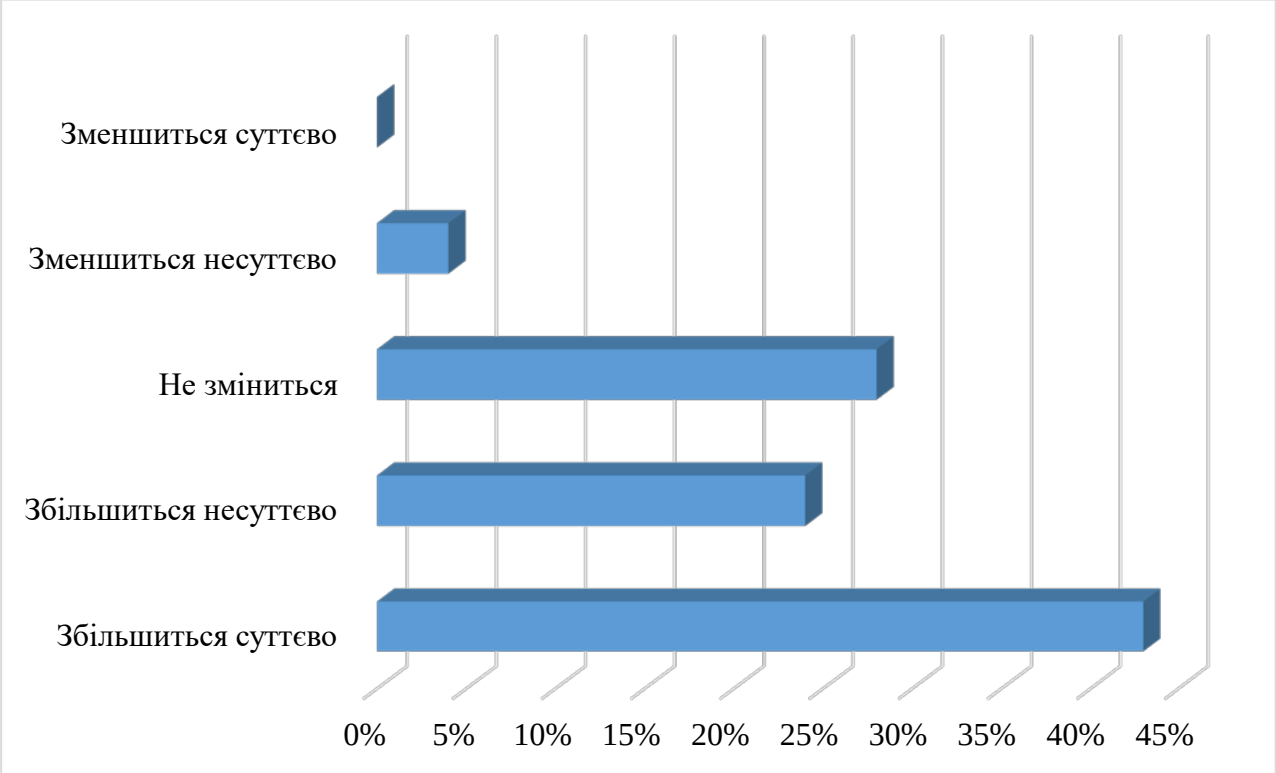

Рис. 2.2. Статистика відповідей банків на питання щодо очікуваної динаміки кредитного ризику у першому кварталі 2023 року

Джерело: побудовано автором за даними [20].

На початку військової агресії Росії проти України банківська система країни мала достатній рівень капіталізації. Проте ця військова агресія призвела до значного зростання кредитного ризику в кредитному портфелі банків. Після того, як на початку повномасштабного вторгнення було послаблено вимоги до оцінки кредитного ризику, їх відновлення влітку спонукало банки оцінити реальну якість своїх активів та відобразити кредитний ризик.

В останні роки українська банківська система пережила складний період реформ і змін, що вплинуло на її динаміку та сучасний стан. Ці зусилля сприяли підвищенню стійкості та ефективності банківського сектору України [21].

У зв’язку з відкриттям ринку землі для юридичних осіб в Україні та початком діяльності Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, Національний банк України запровадив зміни до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Зазначені зміни затверджені постановою Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» № 39 від 06.04.2024 року, яка набирає чинності з 24 травня 2024 року [22].

Ці зміни створюють позитивні передумови для широкого використання землі як ліквідного забезпечення за банківськими кредитами та збільшення кредитної підтримки сільськогосподарських виробників. Національний банк також розширив перелік прийнятного забезпечення, включивши гарантії Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Крім того, було підвищено коефіцієнти ліквідності для окремих видів забезпечення, зокрема для землі сільськогосподарського призначення [23].

З урахуванням оновлення законодавства у сфері страхування, НБУ продовжив до 31 березня 2025 року право банківських установ враховувати вартість прийнятного забезпечення під час розрахунку кредитного ризику без наявності договору страхування предмета забезпечення. Також були внесені зміни до «Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України», якими посилено контроль наглядової ради банку у разі делегування повноважень щодо підпорядкування підрозділу роботи з непрацюючими активами головному ризик-менеджеру [24].

Основні тенденції розвитку вітчизняної банківської системи у період 2020–2024 рр. включають наступне:

- зменшення кількості банківських установ, зокрема банків з іноземним капіталом та їх структурних підрозділів.

- посилення недовіри клієнтів до діяльності банків.
- адаптація банківських установ до умов роботи в умовах воєнного періоду.
- позитивна динаміка активів банківської системи України.
- невелике зменшення кредитного портфеля.
- зростання непрацюючих кредитів після тривалого спаду.
- певне відновлення банківської системи, що підтверджується рентабельністю активів та капіталу [25].
- тенденція до збільшення пасивів банків, зокрема їх зобов'язань.

Отже, можна зробити висновок, що умови воєнного стану в країні не призупиняють роботу національної банківської системи. Натомість, вона продовжує працювати, відновлювати роботу відділень у звільнених регіонах України та активно розвиватись.

2.2. Оцінка системи управління кредитним ризиком АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»

Основною метою АТ «Райффайзен Банк» є отримання прибутку в інтересах банку та його акціонерів. Банк став частиною банківської групи «Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ» з Австрії, починаючи з жовтня 2005 року, і набув статусу банку з іноземним капіталом.

Це дозволило банку приймати рішення для забезпечення вимог нагляду на консолідованій основі за банківською групою. АТ «Райффайзен Банк» має право надавати банківські та інші фінансові послуги, а також здійснювати іншу діяльність відповідно до свого статуту та законодавства України, як у національній, так і в іноземній валюті.

Банк пропонує широкий перелік банківських операцій, включаючи депозитні, розрахункові, кредитні, факторингові та лізингові операції. Крім того, банк надає стандартні послуги, такі як вкладення коштів у вклади та банківські метали, відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів, а також новітні

банківські послуги, які користуються популярністю серед понад 2,5 млн клієнтів [26].

АТ «Райффайзен Банк» банк входить у топ-20 найбільших банків України за обсягом кредитного портфелю на 01.01.2023 року та посідає 5 місце, з 67 банків, які наразі працюють на ринку України, з яких 30 з іноземним капіталом, розмір портфелю складає 61,8 млрд грн (Додаток А) [27].

Відсоткове порівняння банків України за обсягом кредитного портфелю представлене на рис. 2.2.

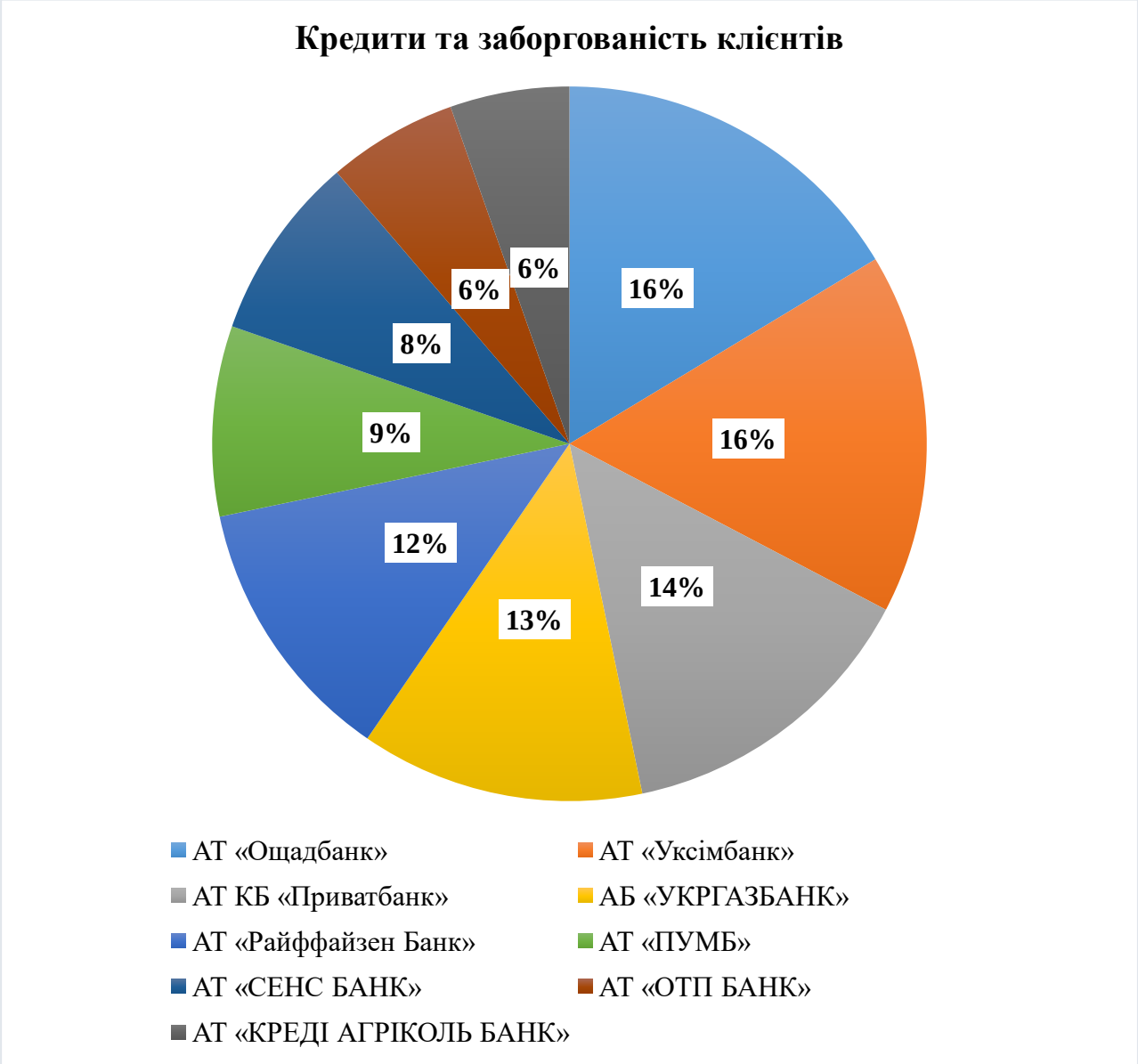

Рис. 2.2. Відсоткове порівняння банків України за обсягом кредитного портфелю

Джерело: побудовано автором за даними [27]

Щодо розподілу кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, станом на 01.01.2024 року, в АТ «Райффайзен Банк» ситуація майже не змінилася в порівняні з 2023 роком.

У табл. 2.2, продемонстрована заборгованість юридичних осіб, яка в порівняні з 2023 роком (- 241 008 грн) переважає над фізичними особами (+2 898 667 грн).

Таблиця 2.2

Розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, станом на 01.01.2024

Розподіл кредитів	Сума кредитної заборгованості (тис. грн)	Кредитний ризик (тис. грн)
- Фізичні особи, у тому числі ФОП	7 349 752	1 837 352
– Юридичні особи [крім банків, бюджетних установ та компаній спеціального призначення]	57 129 460	10 195 697

Джерело: складено автором за даними [26].

Відсоткове співвідношення в розрізі національної та іноземної валюти в розподілі кредитів для фізичних осіб представлено на рис. 2.3.

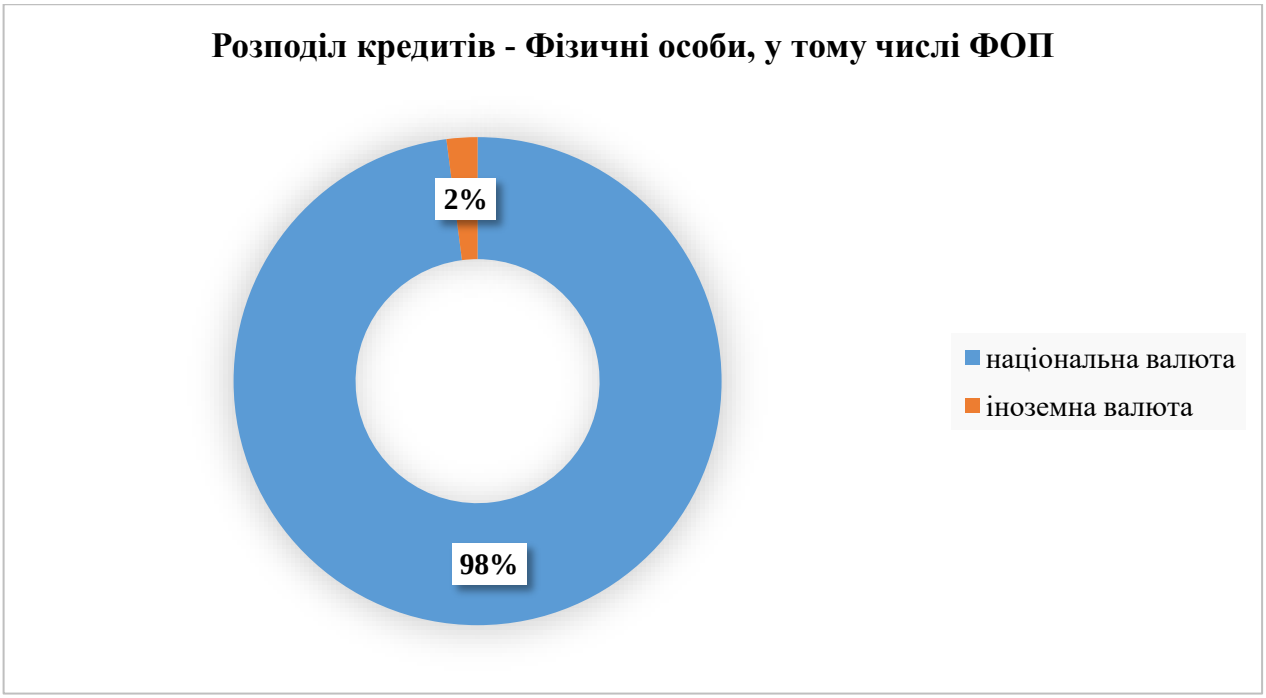

Рис. 2.3. Відсоткове співвідношення в розрізі національної та іноземної валюти в розподілі кредитів для фізичних осіб

Джерело: побудовано автором за даними [26].

Відсоткове співвідношення в розрізі національної та іноземної валюти в розподілі кредитів для юридичних осіб представлено на рис. 2.4.

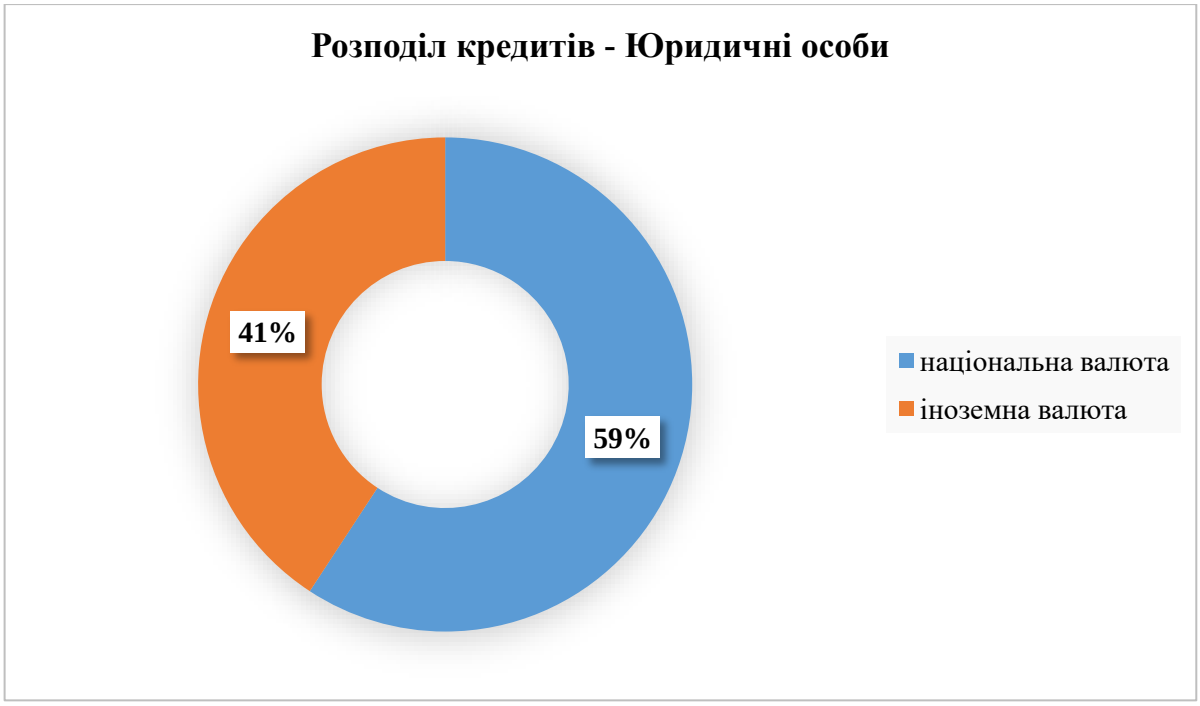

Рис. 2.4. Відсоткове співвідношення в розрізі національної та іноземної валюти в розподілі кредитів для юридичних осіб

Джерело: побудовано автором за даними [26].

Банк впровадив процес контролю якості кредитів для завчасного виявлення можливих змін у кредитоспроможності контрагентів, включаючи регулярний перегляд забезпечення. Ліміти для контрагентів встановлюються за допомогою системи класифікації кредитного ризику, яка визначає рейтинг ризику для кожного контрагента. Рейтинги ризику регулярно переглядаються. Процес контролю якості кредитів дозволяє Банку оцінювати потенційні збитки внаслідок ризиків, з якими він стикається, і вживати відповідних заходів для їх мінімізації.

Для аналізу кредитної якості клієнтів Банк сегментує кредитний портфель на такі категорії:

- великі підприємства – включає кредити, надані великим корпоративним клієнтам;

- малі підприємства – охоплює кредити для підприємств малого та середнього бізнесу;
- фізичні особи – включає кредити, надані фізичним особам;
- мікро-підприємства – містить кредити для підприємств малого та середнього бізнесу, які не належать до категорій великих та малих підприємств за критеріями обсягу реалізації та сумами наданих кредитних коштів, визначених внутрішніми політиками Банку.

Проаналізуємо кредитного портфеля за суб'єктами кредитування АТ «Райффайзен Банк Аваль» за 2021-2023 роки (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка кредитного портфеля за суб'єктами кредитування у 2021-2023 рр., млн грн

Стаття	Роки			Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %	
	2021	2022	2023	2021/ 2022	2022/ 2023	2021/ 2022	2022/ 2023
Великі підприємства	52622548	55809865	51122093	3187317	-4687772	6,06	-8,40
Малі підприємства	5424357	5763207	4460488	338850	-1302719	6,25	-22,60
Фізичні особи	8083614	6724545	6247213	-1359069	-477332	-16,81	-7,10
Мікро-підприємства	4235574	3025566	2222221	-1210008	-803345	-28,57	-26,55

Джерело: складено автором за даними [26].

Дані табл. 2.4 свідчать, що найбільшу питому вагу у кредитному портфелі займають великі підприємства. Обсяг наданих їм кредитів впродовж 2021-2023 рр. коливався. Так. у 2022 році порівняно з 2021 роком було надано на 6,06% більше кредитів, але у 2023 році їх обсяг дещо зменшився, а саме, на 8,40%. Другу місце посідають кредити, надані малим підприємствам. В динаміці спостерігаємо збільшення їх обсягів у 2022 році порівняно з 2021 роком, однак у 2023 році знов відбувається зниження на 22,6%.

Щодо кредитування фізичних осіб та мікро-підприємств, то тут спостерігаємо тенденцію до зниження. Обсяг кредитування фізичних осіб у 2022 році порівняно з 2021 роком знизився на 16,8%, у 2023 порівняно з 2022 роком зниження відбулося на 7,1 %, а мікропідприємства у 2022 році порівняно з 2021 роком знизився на 28,57%, у 2023 порівняно з 2022 роком зниження відбулося на 26,55%.

Показник максимального кредитного ризику та фінансовий ефект від забезпечення 2022 р. наведений у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Показник максимального кредитного ризику
та фінансовий ефект від забезпечення 2022 р., тис. грн

	Максимальний рівень ризику 2022р.	**Забезпечення 2022р.**
Кредити та аванси банкам:		
Національний банк України	30 158 059	-
Іноземні банки	8 785 078	-
Міжнародні фінансові організації	135 643	-
	39 078 780	-
Кредити та аванси клієнтам:		
Великі підприємства	50 052 390	12 749 731
Фізичні особи	4 421 023	238 471
Малі підприємства	4 986 630	975 176
Мікро-підприємства	2 252 914	256 814
	61 712 957	***14 220 192***
Договірні та умовні фінансові зобов'язання		
Зобов'язання за кредитами	22 176 917	7 935
Договори фінансової гарантії	6 074 601	441 981
	28 251 518	***449 916***
Всього	**129 043 255**	**14 670 108**

Джерело: складено автором за даними [26].

При відображенні фінансових інструментів за справедливою вартістю, їх балансова вартість показує поточний кредитний ризик, але не максимальний ризик, який може виникнути в майбутньому внаслідок змін у вартості.

Показник максимального кредитного ризику та фінансовий ефект від забезпечення 2022 р. наведений у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Показник максимального кредитного ризику та фінансовий ефект від забезпечення 2023 р., тис. грн

	Максимальний рівень ризику 2023р.	**Забезпечення 2023р.**
Кредити та аванси банкам:		
Національний банк України	34 736 336	-
Іноземні банки	6 623 919	-
Міжнародні фінансові організації	1 976 617	-
	43 336 872	-
Кредити та аванси клієнтам:		
Великі підприємства	43 300 503	15 284 545
Фізичні особи	4 237 374	194 316
Малі підприємства	3 429 106	828 806
Мікро-підприємства	1 587 000	146 210
	52 553 983	***16 453 877***
Договірні та умовні фінансові зобов'язання		
Зобов'язання за кредитами	25 478 404	33 715
Договори фінансової гарантії	7 426 307	756 089
	32 904 711	***789 804***
Всього	**128 795 566**	**17 243 681**

Джерело: складено автором за даними [26].

Інформація, наведена у таблицях вище, базується на зваженій вартості застави або іншого забезпечення, яка дорівнює справедливій вартості, продисконтованій відповідно до внутрішніх політик Банку. Ця сума відображає очікувані надходження Банку у разі примусового стягнення забезпечення.

У 2023 році відповідні дисконти були відкориговані для відображення поточного стану отриманої застави та пов'язаних ризиків, з урахуванням поточного воєнного стану, карт активних бойових дій та відсутності форс-мажорних обставин. У зонах з високим ризиком бойових дій або окупації до застави у формі нерухомості було застосовано такі додаткові дисконти:

- 100% - Харківська, Миколаївська області (місто Миколаїв та райони в радіусі 50 км від міста), Херсонська область, Запорізька область, Донецька та Луганська області (2022 р.: 100% для Харківської, Миколаївської областей (місто Миколаїв та райони в радіусі 50 км від міста), Херсонська область, Запорізька область (південні райони окрім міста Запоріжжя), Донецька та Луганська області;

- +30% - Миколаївська область, - для зон понад 50 км від міста Миколаїв (2022 р.: +30% - Миколаївська область, - для зон понад 50 км від міста Миколаїв));

- +15% - Одеська область, - для міста Одеса та узбережжя до 10 км вглибину (2022 р.: +15% - Одеська область, - для міста Одеса та узбережжя до 10 км вглибину;

- (2022 р.: +20% - Запорізька область та зони на північ від неї).

У разі отримання актуального звіту з виїздом на місця щодо відсутності руйнувань у Миколаївській, Харківській, Запорізькій областях (2022 р.: у Миколаївській, Харківській областях), – до стандартних дисконтів застосовувались додаткові на рівні +30%.

100% дисконт було застосовано до застави, отриманої у формі рухомого майна, що знаходиться в Херсонській, Харківській, Миколаївській, Запорізькій, Донецькій та Луганській областях. У разі отримання актуального звіту з виїздом на місця з інформацією щодо відсутності пошкоджень рухомого майна внаслідок військової агресії, Банк повертається до застосування стандартних дисконтів [26].

Під час розрахунку зваженої вартості забезпечення Банк враховує вартість забезпечення по кожному кредитному договору за найменшою з двох величин:

- балансова вартість кредитів та авансів банкам або клієнтам і вартість забезпечення;
- номінальна вартість договірних та умовних фінансових зобов’язань і вартість забезпечення.

Це робиться для уникнення надлишкового забезпечення. Для різних видів забезпечення застосовуються різні ставки дисконту відповідно до політики Банку.

Розмір та види забезпечення, що вимагаються Банком, залежать від оцінки кредитного ризику контрагента. Банк запровадив основні принципи прийнятності різних видів забезпечення та параметрів їх оцінки.

Основні види отриманого забезпечення включають:

- при комерційному кредитуванні: нерухоме майно, запаси, дебіторська заборгованість, машини, обладнання, транспортні засоби, гарантії;
- при кредитуванні фізичних осіб: житлова та комерційна нерухомість, машини, обладнання, транспортні засоби.

Банк регулярно здійснює моніторинг ринкової вартості забезпечення, переоцінку її вартості та, згідно з базовими угодами, може вимагати додаткового забезпечення [26].

Прогнозна інформація очікування кредитних збитків на кінець 2022 року наведена у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Прогнозна інформація очікування кредитних збитків на кінець 2022 року, тис. грн

Сценарій	**Реальний ВВП, %**		
	2023 р.	**2024 р.**	**2025 р.**
Оптимістичний	8,78	7,16	5,41
Базовий	6,25	5,75	4,00
Песимістичний	2,20	3,50	1,75
Сценарій	**Відсоткові ставки за розміщенням коштів терміном на 3 міс., %**		
	2023 р.	**2024 р.**	**2025 р.**
Оптимістичний	22,72	17,36	14,64
Базовий	24,00	18,08	15,35
Песимістичний	29,10	20,91	18,18

Джерело: складено автором за даними [26].

Таблиця 2.7

Прогнозна інформація очікування кредитних збитків на кінець 2023 року, тис. грн

Сценарій	Реальний ВВП, %		
	2024 р.	**2025 р.**	**2026 р.**
Оптимістичний	10,03	8,10	7,85
Базовий	6,70	6,25	6,00
Песимістичний	1,38	3,29	3,04
Сценарій	**Відсоткові ставки за розміщенням коштів терміном на 3 міс., %**		
	2024 р.	**2025 р.**	**2026 р.**
Оптимістичний	14,97	11,90	10,17
Базовий	18,08	13,63	11,90
Песимістичний	22,86	16,29	14,56

Джерело: складено автором за даними [26].

Як для песимістичного, так і для оптимістичного сценаріїв, методологія була скоригована через високий рівень невизначеності, спричинений поточною геополітичною ситуацією. Наступні ризики та ускладнення, викликані поточними економічними та політичними змінами, включено до макроекономічних моделей:

- Високий з історичної перспективи рівень інфляції призводить до суттєвого зростання облікових ставок, що провокує вищі фінансові витрати для компаній. Ці зміни враховано в моделях більшої частини портфеля шляхом зміни значень відсоткової ставки за розміщенням коштів терміном на 3 місяці, що збільшує ризик настання дефолту.
- Високі рівні інфляції можуть асоціюватися з вищою імовірністю настання дефолту у поведінковому аналізі, проте наявними рушіями вищої імовірності дефолту є саме високі процентні ставки, спричинені більшою інфляцією, та тенденції до зниження економічного зростання, що часто відбуваються одночасно.

Ці фактори безпосередньо враховані в моделях економічного зростання та зміни процентних ставок [26].

Банк керує та контролює кредитний ризик шляхом встановлення лімітів на суму ризику, який готовий взяти на себе щодо окремих контрагентів, а також щодо географічної та галузевої концентрації. Також забезпечується контроль ризиків, пов’язаних із цими лімітами. Банк розробив процедуру перевірки кредитної якості, щоб вчасно виявляти можливі зміни у кредитоспроможності контрагентів, включаючи періодичний перегляд розміру забезпечення.

Згідно з власною політикою, банк надає рейтинги всьому своєму кредитному портфелю. Внутрішні категорії ризику визначаються відповідно до методики рейтингування банку - рейтингові моделі для корпоративних клієнтів та скорингові моделі для роздрібних клієнтів. Відповідні рейтинги регулярно переглядаються, оновлюються та валідуються.

Для нероздрібного сегменту крім рейтингування, введено систему раннього попередження, яка регулярно переглядає ризиковий статус клієнтів. Цей статус дозволяє групувати позичальників у чотири рівні ризику, на основі яких розробляються і впроваджуються чітко визначені стратегії подальшої співпраці з ними.

У роздрібному сегменті також використовується система раннього попередження, яка базується на розроблених скорингових моделях або експертних оцінках. Ця система визначає ступінь ризику погіршення платіжної дисципліни для позичальників без прострочень, що дозволяє банку вчасно реагувати та запобігати простроченням платежів.

Щодо нероздрібних клієнтів, банк активно використовує заставу для зниження кредитного ризику. Використання застави як забезпечення кредиту дає банку можливість контролювати активи в разі невиконання зобов’язань позичальником, а також є потенційним джерелом погашення кредиту. Однак рішення про надання кредиту не зводиться лише до наявності достатньої застави або гарантії. Кожне рішення про надання кредиту супроводжується ретельним кредитним аналізом, що спрямовано на зниження кредитного ризику та підвищення якості кредитного портфеля банку [26].

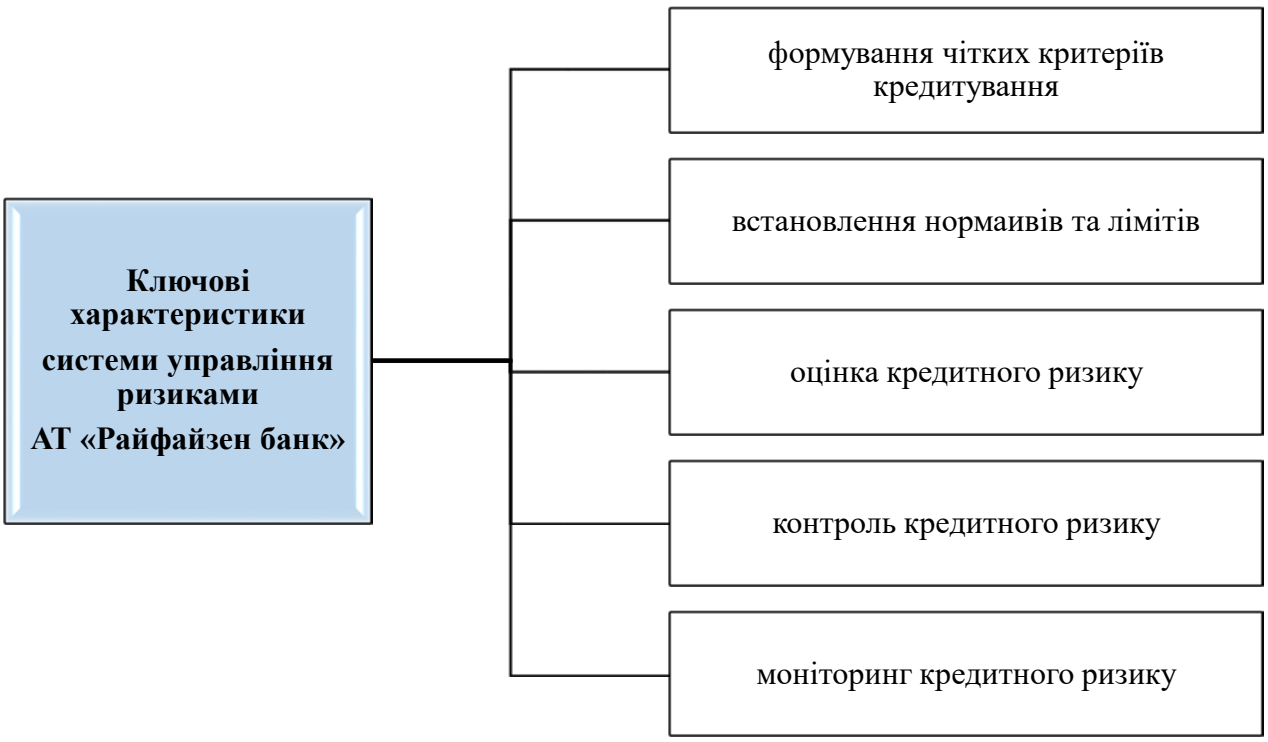

Рис. 2.5. Ключові характеристики системи управління ризиками АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: побудовано автором за даними [26].

Банк вживає ряд заходів, щоб забезпечити погашення кредитів. Після надання кредиту відповідні підрозділи кредитних ризиків, в рамках визначених функцій, несуть відповідальність за управління кожним кредитом та кредитним портфелем загалом. Це включає постійний аналіз якості кредитів на рівні продуктів, сегментацію портфеля за різними складовими, контроль фінансового стану позичальника, відстеження встановлених тригерів, дотримання позичальником умов, встановлених кредитними угодами, а також надання рекомендацій щодо подальшої співпраці з клієнтом.

Такий контроль дозволяє виявляти на ранніх стадіях ознаки фінансових труднощів у позичальника з погашенням кредиту, що дозволяє максимізувати вплив коригувальних дій банку та знизити можливі збитки.

Кредитні ризики, у свою чергу, включають:

- ризик клієнта/контрагента (ризик дефолту);
- ризик країни.

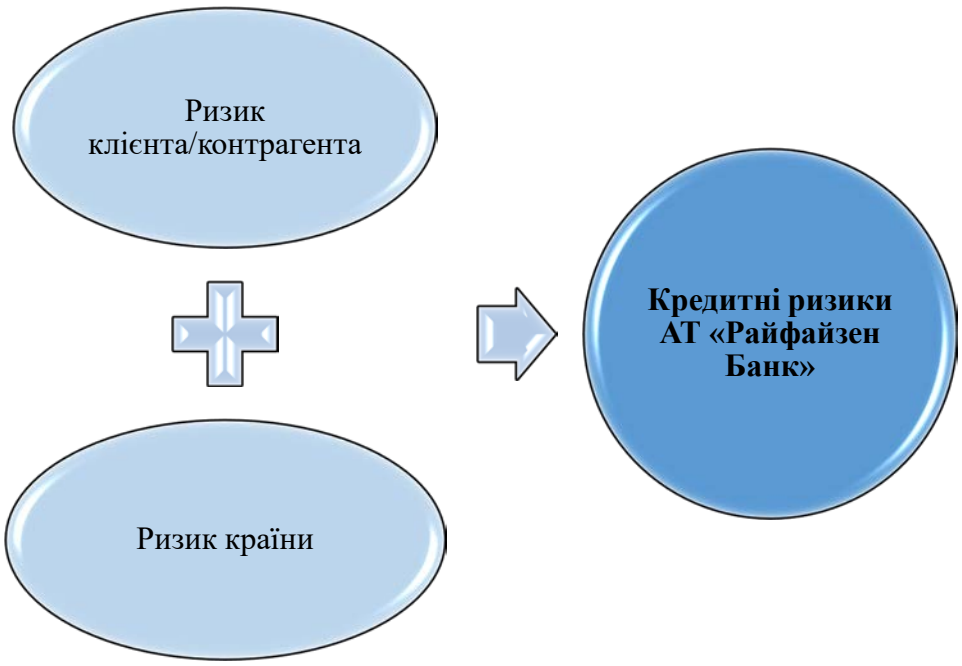

Рис. 2.6. Кредитні ризики АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: побудовано автором за даними [26].

Ризик клієнта/контрагента охоплює можливі негативні наслідки, що виникають внаслідок дефолту або погіршення кредитоспроможності клієнта/контрагента у здійсненні кредитних операцій. Цей вид ризику не обмежується лише кредитами чи облігаціями, а також включає операції та продукти, які можуть призвести до заборгованості клієнта/контрагента перед банком, наприклад, придбання дебіторської заборгованості або торгові операції.

Цей ризик тісно пов’язаний з іншими конкретними видами ризику, такими як:

- ризик концентрації, який виникає через значну суму заборгованості, концентрацію в певному секторі економіки або концентрацію у дочірніх або афілійованих компаніях;
- ризик розміщення та ризик розрахунків, що полягає у тому, що розрахунки за угодами можуть відбуватися не так, як очікувалося;
- ризик дефолту - це ймовірність того, що клієнт/контрагент не буде в змозі виконувати свої фінансові зобов’язання відповідно до визначених угодових умов щодо строків та обсягів.

Цей ризик проявляється у відсутності платежів або примусовому відстроченні відповідних угодових платежів клієнтом/контрагентом. Економічні втрати в разі дефолту залежать від різноманітних чинників, включаючи тип продукту, термін стажу клієнта/контрагента, наявність гарантій, ринкову вартість забезпечення та пріоритет стягнення заборгованості за рахунок застави.

Ризик країни визначається як можливість дефолту стосовно будь-якого зовнішнього боргу за сплату основної суми боргу та/або відсотків внаслідок негативних подій, що впливають на кредитоспроможність країни. Він включає трансферний ризик (обмеження платежів в країні), конверсійний ризик (обмеження доступу до конвертації достатньої кількості іноземної валюти) та ризик мораторію.

Ризик країни охоплює всі ризики, пов’язані з міжнародним кредитуванням та прямими іноземними інвестиціями. Він включає не лише політичний ризик, що пов’язаний з міжнародними операціями, але й ризики, спричинені погіршенням економічної ситуації в країні (економічний ризик).

Система управління кредитними ризиками банку ґрунтується на забезпеченні надійного та безперервного процесу виявлення, оцінки, контролю та моніторингу кредитного ризику як на індивідуальній, так і на портфельній основі [26].

Основними аспектами управління ризиками є:

1. Сформування чітких критеріїв кредитування для зниження кредитних ризиків. Стратегія управління ризиками встановлюється наглядовою радою банку.

2. Встановлення нормативів та лімітів з метою контролю та управління кредитним ризиком. Банк встановлює ліміти на ризик, який він готовий прийняти стосовно окремих контрагентів, пов’язаних осіб та груп пов’язаних осіб, що активно поєднують різноманітні види ризиків у своїй діяльності. Контроль ризиків, пов’язаних з такими лімітами, здійснюється постійно.

3. Оцінка кредитного ризику включає аналіз платоспроможності та кредитоспроможності кожного потенційного позичальника. Вона базується на

методах фінансових коефіцієнтів, які затверджені нормативними документами банку. Ця оцінка проводиться на рівні індивідуальних позичальників та на рівні кредитного портфеля через аналіз якісних та кількісних показників. Банк розробив процедури перевірки кредитної якості, щоб вчасно виявляти можливі зміни в кредитоспроможності контрагентів, включаючи періодичний аналіз розміру забезпечення.

4. Контроль кредитного ризику реалізується через встановлення обмежень та їх подальше виконання згідно політик, положень, стандартів та процедур, які визначають обов'язки та повноваження працівників. Ці контрольні обмеження є ефективними інструментами управління, які регулярно переглядаються і оновлюються в разі змін умов або рівня прийнятності кредитного ризику. Кредитні політики розробляються для кожного бізнес-сегменту клієнтів банку з урахуванням географічних та галузевих характеристик цільового ринку кредитування та їхньої специфіки. Делегування відповідних повноважень колегіальним органам дозволяє банку визначати порядок надання дозволів на відхилення від затверджених обмежень або зміну рівня ризику, якщо це обґрунтовано.

5. Моніторинг кредитного ризику виконується для своєчасного виявлення його рівня та винятків з правил. Звіти про моніторинг якості кредитного портфеля в розрізі всіх сегментів регулярно подаються відповідним колегіальним органам та посадовим особам з метою вжиття необхідних заходів. Банк здійснює присвоєння рейтингів всім внутрішнім категоріям ризику згідно з методикою, встановленою банком. Рейтинги регулярно переглядаються та оновлюються відповідно до розмірів ризику. Крім рейтингів, введено системи раннього попередження, які регулярно оцінюють ступінь ризику погіршення платоспроможності позичальників та переглядають ризик-статус клієнтів. Ризик-статус дозволяє класифікувати нероздрібних позичальників за чотирма рівнями ризику, що дозволяє впроваджувати чітко регламентовані стратегії співпраці з ними. У випадку роздрібних позичальників, які показують

підвищений ризик, застосовуються заходи для попередження погіршення якості обслуговування кредитів [26].

Підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити висновок, що протягом 2020-2023 років банківська система України зіткнулася з численними викликами, що були значно посилені військовою агресією росії у 2022 році. Цей фактор суттєво вплинув на загальний стан банківського сектору, зокрема на кредитний ризик, що вимагало перегляду підходів до його управління.

Кількість банків в Україні зменшилася, зокрема через виведення з ринку банків з російським капіталом. Це відбулося на тлі скорочення чисельності банківських відділень та персоналу, особливо в регіонах, постраждалих від військових дій.

Військові дії спричинили збільшення кількості проблемних кредитів у портфелях банків. Однак обсяг кредитного портфеля скоротився незначно, завдяки продовженню державними банками кредитування окремих програм підтримки підприємництва.

Українські банки активно використовують різноманітні інструменти оцінювання, регулювання та контролю ризиків. Вони вдосконалюють свої організаційні структури, застосовуючи модель трьох ліній захисту, що дозволяє швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі.

Загалом, управління кредитним ризиком залишається надзвичайно важливим аспектом діяльності банків в Україні. Попри складні умови, банки продовжують вдосконалювати свої практики управління ризиками, впроваджуючи нові підходи та адаптуючи структури до поточних викликів. Це сприяє стабільності банківської системи та підтримує її функціонування в складний період.

Протягом 2021-2023 років АТ «Райффайзен Банк» активно вдосконалював управління кредитним ризиком, враховуючи виклики, пов’язані з макроекономічними змінами та військовою агресією росії проти України. Банк розробив і впровадив політики, що регулюють процеси оцінки, моніторингу та контролю кредитних ризиків. Ці політики були адаптовані до нових економічних

умов, з урахуванням військових ризиків та їх впливу на платоспроможність позичальників.

Банк активно застосовує цифрову автоматизацію для обробки великих обсягів даних та мінімізації людського фактора, що дозволяє швидко реагувати на зміни в кредитному портфелі та виявляти потенційні ризики на ранніх стадіях.

АТ «Райффайзен Банк» успішно адаптував свою систему управління кредитними ризиками до нових викликів, спричинених економічною нестабільністю та військовою агресією. Завдяки використанню передових методів оцінки та контролю ризиків, а також впровадженню антикризових заходів, банк зміг зберегти фінансову стабільність та підтримати своїх клієнтів у складний період.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

3.1. Зарубіжний досвід управління кредитними ризиками банків та можливості його використання в Україні

Аналіз досвіду функціонування банків у зарубіжних країнах свідчить про використання спеціальних методик кредитного рейтингу для оцінки кредитного ризику. Ці методики включають сукупність параметрів для визначення кредитоспроможності позичальника і характеризуються порівнянністю та комплексним підходом до всіх чинників кредитного ризику.

Фінансовий світ постійно змінюється, і управління кредитними ризиками є його невід'ємною частиною. За останні роки управління кредитними ризиками в Європейському Союзі зазнало значних змін, особливо через розвиток регуляторної бази. Наслідки світової фінансової кризи 2008 року спричинили підвищену увагу до фінансової стабільності, управління ризиками та захисту прав споживачів. Тому, насамперед, розглянемо проблеми управління кредитним ризиком:

Витрати на дотримання нормативних вимог: Виконання нормативних вимог вимагає значних фінансових витрат, оскільки фінансові установи повинні інвестувати в технології, навчання персоналу та заходи з дотримання нормативних стандартів.

Збалансування ризиків і зростання: Суворіші правила зробили кредитування більш обережним, що може перешкоджати економічному зростанню. Знайти правильний баланс між управлінням ризиками та підтримкою економічної діяльності залишається складним завданням.

Ризики кібербезпеки: Оскільки фінансові установи збирають і обробляють більше даних для регулятивних цілей, вони стикаються з підвищеними ризиками кібербезпеки, що вимагає значних інвестицій у захист даних.

Координація між кордонами: Через різноманітність ЄС координація між країнами та узгодження практик управління кредитними ризиками залишаються проблематичними.

Також фінансовий сектор Європейського Союзу зіткнувся з низкою викликів, що призвело до впровадження численних нормативно-правових актів, спрямованих на зміцнення фінансової системи та покращення практик управління кредитними ризиками.

Глибокий вплив еволюції нормативного ландшафту забезпечує саме управління кредитним ризиком фінансовими установами (банками) у Європейському Союзі:

Удосконалення оцінки ризиків: Нові регуляторні акти, такі як CRR (Capital Requirements Regulation - Регламент про капітальні вимоги) та NDOD (New Data and Operations Directive - Директива про нові дані та операції), стимулювали банки до впровадження більш передових моделей оцінки ризиків. Ці моделі враховують як історичні дані, так і прогнозні показники, що забезпечує більш точну та своєчасну оцінку кредитного ризику.

Підвищення вимог до капіталу: Посилені вимоги до капіталу змусили банки підтримувати більші капітальні буфери для покриття потенційних кредитних збитків. Це сприяло більш консервативним практикам кредитування та підвищеній увазі до якості кредитного портфеля.

Покращення якості даних: Відповідність новим регуляторним вимогам призвела до значного покращення якості даних та управління ними. Точні та детальні дані стали ключовими для надійного управління кредитними ризиками, що стало пріоритетом для фінансових установ.

Стрес-тестування: Впровадження стрес-тестів згідно з CRR (Capital Requirements Regulation - Регламент про капітальні вимоги) та CRD IV (Capital Requirements Directive IV - Четверта директива про капітальні вимоги) дозволило оцінювати стійкість банків до несприятливих економічних сценаріїв. Ці тести виявляють слабкі місця та заохочують банки розробляти стратегії для управління

кредитними ризиками в умовах стресу, забезпечуючи таким чином більшу стабільність фінансової системи.

Еволюція регуляторного ландшафту в ЄС щодо управління кредитними ризиками значно зміцнила фінансовий сектор і посилила заходи з пом'якшення ризиків. Ці зміни забезпечили більш контрольоване та ефективне управління кредитними ризиками, що сприяло зміцненню фінансової стійкості банків у Європейському Союзі. Проте важливо постійно адаптуватися до нових нормативно-правових умов, збалансовуючи витрати на дотримання вимог із ефективним управлінням ризиками та економічним зростанням. Фінансові установи, які надають пріоритет проактивному управлінню кредитними ризиками відповідно до змін у нормативних актах, матимуть найкращі можливості для процвітання в динамічному та вимогливому фінансовому середовищі ЄС [28].

Криза також висвітлила необхідність впровадження ефективних практик управління кредитним ризиком у банківському секторі США, для забезпечення відповідності нормативним вимогам та захисту стабільності банківської системи.

Закон Додда-Френка про реформу Уолл-стріт та захист прав споживачів був прийнятий як відповідь на цю ж фінансову кризу 2007-2008 років з метою зробити фінансову систему США безпечнішою для споживачів і захистити їх від шкідливих практик, таких як агресивне кредитування. Прийнятий у 2010 році закон містить кілька положень, спрямованих на покращення управління кредитними ризиками у фінансовому секторі.

Американські банки у своїй практиці використовують «правило п'яти С» (рис. 3.1):

1. Character (or Credit History) - Характер (або кредитна історія)

Банкам та фінансовим установам необхідно перевірити репутацію позичальника або дані, пов'язані з фінансовими питаннями. Щоб визначити це, банки можуть шукати кредитні бали, кредитну історію, платіжну поведінку та

рекомендації, щоб проаналізувати доброчесність позичальника та його готовність погасити кредит.

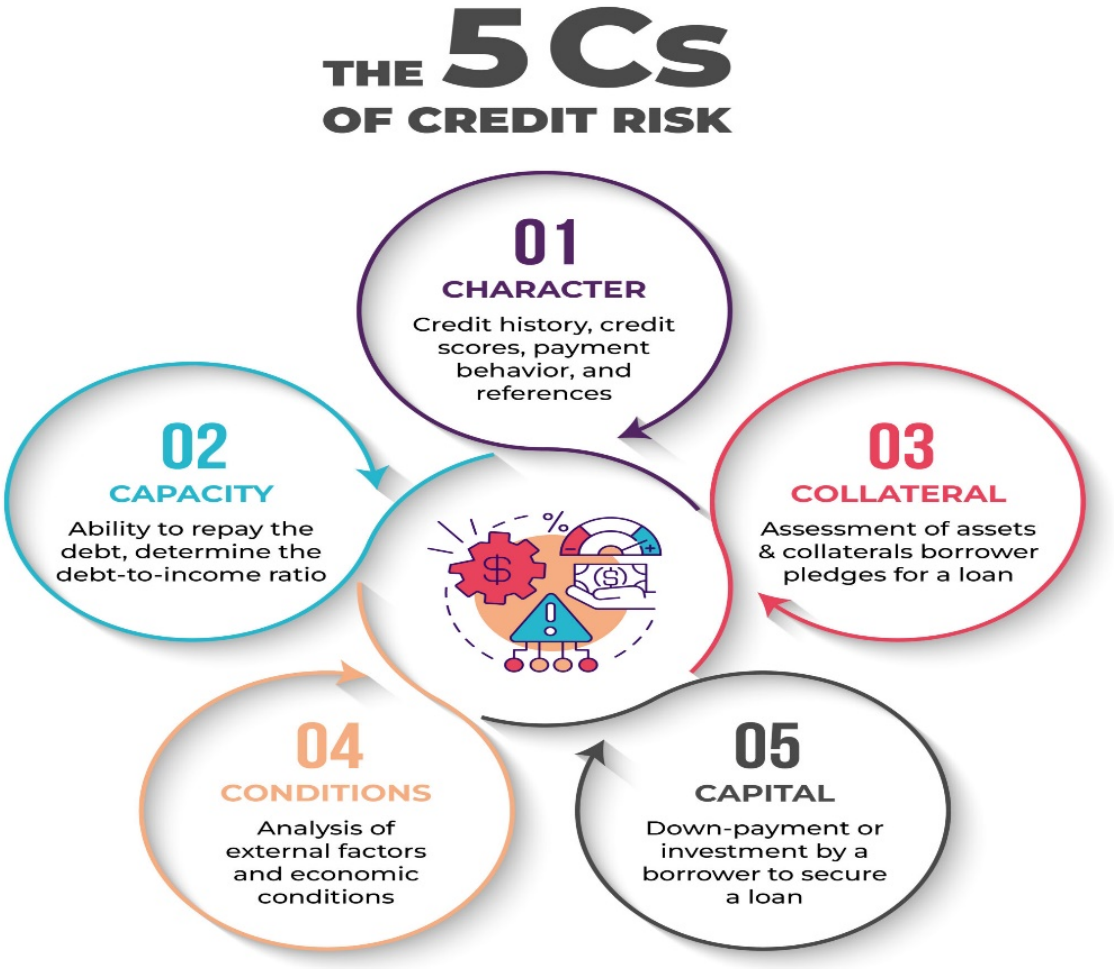

Рис. 3.1. 5 «С» управління кредитним ризиком у США

Джерело: [29].

2. Capacity – Спроможність

Щоб переконатися у спроможності позичальника погасити борг, банки та фінансові установи повинні звернути увагу на такі показники, як його дохід, грошові потоки, фінансову стабільність та зайнятість. Що стосується організацій, то банкам необхідно проаналізувати їхні звіти про рух грошових коштів, щоб визначити співвідношення боргу до доходу та ефективність погашення боргу за рахунок доходу.

3. Collateral - Забезпечення

Включає в себе оцінку активів або застави, наданої позичальником для забезпечення кредиту. Банки та фінансові установи або кредитори повинні оцінювати вартість та ринкову вартість наданої застави та активів, щоб зменшити кредитний ризик та убезпечити себе на випадок, якщо позичальник припинить здійснювати платежі або оголосить дефолт.

4. Conditions - Умови

Оцінка зовнішніх факторів може вплинути на умови кредиту та здатність позичальника погасити борг. Оцінка відповідності термінів та економічних умов потребам та фінансовому стану позичальника. Параметр «умови» оцінюється якісно, і він є одним з найбільш суб'єктивних з п'яти «С».

5. Capital – Капітал

Банки та фінансові установи повинні оцінити фінансові ресурси та власний капітал позичальника, враховуючи додаткові фактори.

Нові тенденції в управлінні кредитними ризиками включають в себе: Використання інтелектуальних цифрових рішень, що базуються на:

- штучному інтелекті
- машинному навчанні
- аналізі даних

Ці інноваційні рішення сприяють удосконаленню вимірювання та моніторингу кредитних ризиків, розширенню можливостей аналітики та покращенню моделювання ризиків для банків та фінансових установ [29].

Як і в інших країнах, у В'єтнамі також дотримуються принципів управління кредитними ризиками. Ефективність управління кредитними ризиками в банку значною мірою залежить від структури управління, яку впроваджує банк. Успішне управління кредитними ризиками починається з уникнення нестабільних операцій. Це має бути проактивний процес, який починається з самого початку. Операції повинні відповідати профілю та досвіду банку, а бізнес повинен вестися з урахуванням ризиків. Транзакцій, у яких банк не має достатнього досвіду та знань для ефективного аналізу та контролю, слід уникати.

Банки повинні розробити та впровадити комплексний процес управління кредитними ризиками, що включає:

Розробку та вдосконалення процесу управління кредитними ризиками відіграє особливо важливу роль для банку, оскільки це допоможе покращити якість кредитів, знизити кредитний ризик і стане основою для розподілу відповідальності в кредитних операціях.

Впровадження та суворий контроль процесу управління кредитами, що допоможе банку уникнути ризиків, пов'язаних із виникненням проблемних боргів, та своєчасно виправляти помилки і недоліки в кредитній діяльності.

Розроблення стратегії управління кредитними ризиками, яка буде відповідати кожному етапу економічного розвитку.

Завершення формування апарату управління кредитними ризиками від головного офісу до філій з чітким розподілом рівнів відповідальності, функцій і обов'язків кожного підрозділу. Одночасно потрібно розробляти політику управління кредитними ризиками, політику розподілу кредитів, політику щодо клієнтів та створення портфеля з диверсифікацією продуктів для розподілу ризиків.

Покращення якості оцінки та аналізу кредитів. Переглянути та оновити внутрішні процеси. Зосередитися на своєчасному та точному збиранні та оновленні інформації про клієнтів, аналізуючи ризики кредитного плану, щоб передбачити можливі ризики та можливості контролю з боку банку. Розробити відповідні процедури та стандарти оцінки для кожного типу проекту.

Банк повинен приділяти увагу навчанню, підвищенню кваліфікації та покращенню якості людських ресурсів, щоб забезпечити їх належний рівень кваліфікації та професійної етики для виконання професійних обов'язків.

Впровадження механізм делегування повноважень та регламент для відповідальних працівників, а також чіткі операційні процедури.

Завершення створення внутрішньої системи кредитного рейтингу. Рейтингова система повинна включати повний набір критеріїв щодо розміру бізнесу, середовища галузі, фінансового стану та інших впливових факторів.

Якісні критерії мають бути максимально кількісно оцінені для обмеження суб'єктивності під час ранжування, що допоможе підвищити релевантність та точність результатів. Внутрішня кредитна система відіграє важливу роль в управлінні якістю кредитів для розробки положень про кредитні ризики в кредитних установах [30].

Щодо Індії, для управління кредитним ризиком застосовуються інструменти вимірювання кредитного ризику, які зосереджуються на моделях для ймовірності дефолту (PD), втрат у разі дефолту (LGD), обсягу під ризиком у разі дефолту (EAD) для окремих позичальників, а також на кореляціях дефолтів або активів у портфелі для їх агрегування в очікувані втрати (EL) та неочікувані втрати (UL) портфеля.

Найперші підходи до оцінки PD, LGD та EAD використовували актуарний аналіз історичних даних про дефолти, відновлення та використання лімітів у заздалегідь визначених кредитних портфелях/групах однорідних позичальників. Після публікації моделі Altman Z-score (Altman, 1968) емпіричні та евристичні моделі кредитного рейтингу або скорингу стали популярними інструментами для розрізнення між добрими та поганими позичальниками. Згодом PD та LGD були калібровані відповідно до рейтингів позичальників та інструментів.

Застосування моделей кредитного ризику підвищило здатність банків управляти кредитним ризиком за допомогою різних стратегій, що базуються на ризику. Внутрішні резерви втрат та капіталу можуть бути створені та розподілені на бізнес-лінії на основі їх профілю кредитного ризику. Можуть бути встановлені обмеження на концентрацію кредитів для досягнення оптимальної диверсифікації портфеля. Цінова політика по кредитах може бути пов'язана з оцінками кредитного ризику на рівні позичальника та кредитної лінії. Ризик-виправлені показники ефективності, такі як Ризик-Виправлений Показник Доходності Капіталу (RAROC), можуть бути впроваджені для управління оцінкою результативності кредитних бізнес-ліній, продуктів та портфелів. [31]

Підсумовуючи дослідження банків, можна зробити висновок, що для ефективного управління ризиками банку, потрібно включати наступні основні

елементи: ризики, що чітко визначають ролі (функції), повноваження та обов’язки (відповідальність) органів банку та осіб, що залучені до прийняття та управління ризиками, включаючи наглядову раду, комітет з управління ризиками, керівництво банку та структуру управління ризиками в організаційній структурі управління ризиками банку; культура управління ризиками, кодекс етики та запобігання конфліктам інтересів; апетит до ризику та встановлені ризикові ліміти; система управління ризиками - чітко виражені нормативні документи, методи, інструменти та процеси управління ризиками, включаючи ідентифікацію ризиків, їх вимірювання, підготовку звітів, моніторинг та контроль; політика введення нових продуктів; система управління інформацією про ризики.

Враховуючи специфічні особливості діяльності комерційного банку, природу, складність і обсяг його операцій, ризиковий профіль, він повинен створити ефективну систему управління ризиками, що відповідає наступним принципам: ефективність - комплексна об’єктивна та надійна оцінка обсягу існуючих або потенційно важливих ризиків на всіх організаційних рівнях всіх важливих типів діяльності банку (наприклад, на рівні операцій та портфеля банку) та всіх його структурних підрозділів, а також повнота заходів з управління ризиками. забезпечення оптимального використання взаємодії та фінансових ресурсів, персоналу, системи управління інформацією про ризики; своєчасність - своєчасне виявлення, вимірювання, моніторинг та контроль всіх видів ризиків, звітування та зменшення; Неперервність - постійна та спеціальна оцінка поточних, нових та потенційних ризиків, з якими стикається банк (можливо стикнутися), своєчасне та адекватне управління управлінням ризиками з метою зменшення цих ризиків і зменшення збитків (збитків), пов’язаних з ними. створення системи, що забезпечує композицію - чітке розподілення завдань, обов’язків, відповідальності та повноважень з управління ризиками між всіма структурними підрозділами та працівниками банку. Таким чином, уникнення ситуації, коли одна особа/організація виконує одночасно банківські операції та функції контролю; незалежність [32].

Для комерційних банків важливо передбачати та вирішувати ризики, пов’язані з валютними операціями, тим самим зменшуючи їх можливі наслідки. Тому важливо вивчати міжнародні найкращі практики управління кредитним ризиком та адаптувати їх відповідні особливості до конкретних умов нашої країни.

3.2. Напрями оптимізації діяльності вітчизняних комерційних банків з метою мінімізації кредитного ризику

Розробка заходів для оптимізації кредитного ризику є важливим етапом удосконалення кредитного процесу та управління фінансовими потоками банку в цілому, а не тільки банківських ризиків. Одним з напрямків аналізу управління кредитним ризиком є дослідження вартості позикових коштів, яку можна розглядати як інтегральний показник ймовірності зростання кредитного ризику. Вартість позикових коштів відповідає умовам зниження кредитного ризику, наприклад, через використання різних методів хеджування. Аналіз вартості залучених коштів і виданих кредитів також дозволяє вивчити динаміку кредитних і депозитних ставок та обсягів залучених коштів. Це допомагає визначити оптимальні умови для розширення клієнтської бази і ефективного розміщення коштів. Кредитний ризик є одним з основних факторів, що впливають на відсоткову ставку за запозичення [33].

Для оптимізації кредитної діяльності комерційних банків існують певні стратегії пом’якшення кредитного ризику, тобто стратегії контролю за ризиками, які банки застосовують для зменшення ймовірності дефолту позичальників за кредитами та зменшення кількості непрацюючих активів.

Початкова оцінка ризику: кредитна команда проводить кредитний аналіз компанії, яка хоче отримати позику. Це включає оцінку бізнес-ризику та фінансового ризику.

Структурування кредиту: суть структурування кредиту полягає у зменшенні ризику. Воно включає такі деталі, як кому банк надає кредит, чи є

якісь складнощі в корпоративній структурі позичальника, вибір правильного виду кредиту, який відповідає майбутнім грошовим потокам позичальника та графіку погашення, тощо.

Кредитний меморандум: включає такі деталі, як боргова спроможність позичальника, ясність щодо ризиків, пов'язаних з кредитом, та фактори, що пом'якшують ці ризики.

Синдикація кредитів: у випадку великих кредитів кредитор може намагатися зменшити кредитний ризик шляхом синдикування кредитів, що передбачає продаж ризиків банку за кредитом групі банків.

Захист кредиту: включає в себе питання старшинства боргу та юридичного договірного ранжування кредиторів. Крім того, кредитор бере до уваги цінні папери, гарантії та заставу, які може надати позичальник.

Ціноутворення на кредит: визначається співвідношенням ризику та дохідності, а також попитом і пропозицією.

Ціноутворення на основі ризику: у цьому типі ціноутворення банки встановлюють різні процентні ставки для позичальників з різним профілем ризику. Іншими словами, вищі (нижчі) відсотки нараховуються тим позичальникам, які мають вищі (нижчі) шанси на дефолт.

Кредитні установи намагаються оцінити схильність до ризику різних позичальників та їхню здатність повністю обслуговувати кредит і, відповідно, стягують з них вищу або нижчу процентну ставку. Намагаючись оцінити вищезазначене, кредитні установи аналізують, наскільки міцним чи слабким є фінансовий стан позичальника та/або його минулий досвід обслуговування боргу.

Боргові зобов'язання: Кредитні установи часто включають до кредитних договорів боргові ковенанти (фінансові, технічні, операційні та ковенанти бізнес-рівня). Такі ковенанти - це угоди, які визначають умови кредитної політики між позичальником і кредитною установою до того, як кошти будуть виплачені позичальнику. У цьому випадку кредитор встановлює ряд обмежень,

з якими погоджується позичальник і які мають на меті захистити кредитора від ризиків, пов’язаних з кредитом.

Наприклад, якщо компанія бере кредит для розширення своєї діяльності, банк може попросити її підписати ковенант, який визначає мінімальну суму доходу, отриманого компанією, яка повинна бути реінвестована. Основний намір полягає в тому, щоб компанія залишалася прибутковою, щоб не поставити під загрозу здатність погашати кредит. Зазвичай кредитні ковенанти включають максимальне співвідношення боргу до власного капіталу, якого має дотримуватися компанія.

Моніторинг після надання кредиту: кредитні установи повинні переконатися, що позичальники належним чином використовують наданий їм кредит і що вони мають достатній грошовий потік для своєчасного обслуговування кредиту. Тому вони можуть вимагати від позичальника надавати їм фінансову звітність - баланс, звіт про прибутки і збитки та звіт про рух грошових коштів - у заздалегідь визначеному форматі щомісяця, щокварталу або щорічно. Це допомагає їм оцінити грошові потоки компанії-позичальника і те, чи зможе вона легко обслуговувати борг чи ні.

Ліміти ризику: важливим елементом управління кредитним ризиком є встановлення лімітів ризику в різних галузях, щоб мінімізувати ймовірність дефолту та утримувати непрацюючі активи на розумному рівні. У певних галузях промисловості ймовірність дефолту вища, ніж в інших, отже, кредитори можуть вирішити менше кредитувати ті сектори, де ризик неповернення кредиту вищий. Наприклад, сектори нерухомості та фармацевтики часто вважаються секторами з високим рівнем кредитного ризику.

Застава: найпоширеніший спосіб зниження кредитного ризику. Це застава або іпотека, яку позичальник надає банку або кредитній установі. Застава використовується як предмет застави для отримання кредиту і мінімізує ризики для кредиторів. Наприклад, якщо компанія-позичальник не в змозі обслуговувати борг або погасити його, оскільки її грошові потоки є

недостатніми, то кредитна установа може вилучити або взяти під контроль заставу і продати її, щоб зменшити або відшкодувати збитки.

Банки намагаються утримувати рівень кредитного ризику в межах розумних і прийнятних параметрів, задля зниження кредитного ризику. Наведені стратегії дозволяють кредитним установам більш ефективно управляти своїми грошовими потоками, зменшувати кількість непрацюючих активів, покращувати управління клієнтами та підвищувати їхній кінцевий результат тобто прибуток [34].

Кредитний ризик є значним ризиком для банків, а ефективне управління кредитним ризиком має вирішальне значення для мінімізації збитків, захисту довіри клієнтів та забезпечення дотримання відповідних нормативних вимог. Наведемо ключові стратегії, які фахівці з управління ризиками можуть використовувати для ефективного управління кредитними ризиками в банках.

Розробка комплексної політики управління кредитними ризиками: Необхідно розробити комплексну політику управління кредитними ризиками, яка б керувала діяльністю з управління ризиками в межах всієї організації. Політика повинна визначати ролі та обов’язки зацікавлених сторін, процеси виявлення та оцінки кредитних ризиків, а також стратегії управління ризиками, які будуть впроваджуватися.

Впровадження регулярної оцінки кредитного ризику: Для виявлення потенційних кредитних ризиків та розробки відповідних стратегій управління ризиками слід проводити регулярну оцінку кредитних ризиків. Це включає визначення потенційних сценаріїв кредитного ризику, оцінку ймовірності та впливу кожного сценарію, а також розробку стратегій управління ризиком, які ефективно зменшують ризик.

Впровадження надійних механізмів зниження кредитного ризику: Для зменшення потенційних кредитних ризиків слід впроваджувати надійні механізми зниження кредитних ризиків. Це включає в себе впровадження ефективних моделей кредитного скорингу, запровадження належної практики андеррайтингу та регулярний моніторинг кредитоспроможності позичальників.

Впровадження регулярного навчання співробітників: Регулярне навчання співробітників має вирішальне значення для того, щоб вони розуміли важливість управління кредитним ризиком і те, як це робити ефективно. Це включає в себе навчання щодо політики управління кредитними ризиками, моделей кредитного скорингу, практики андеррайтингу та планів реагування.

Розробка комплексного плану реагування на кредитні ризики: Необхідно розробити комплексний план реагування на кредитний ризик, щоб гарантувати, що організація зможе швидко та ефективно реагувати на будь-які події, пов’язані з кредитним ризиком, що виникають. Це включає створення чітких протоколів для виявлення та стримування подій кредитного ризику, повідомлення зацікавлених сторін та проведення аналізу після інциденту.

Впровадження регулярних оглядів кредитного ризику: Регулярні перевірки кредитного ризику повинні проводитися для того, щоб переконатися, що програма управління кредитним ризиком залишається ефективною та актуальною. Це включає оцінку ефективності механізмів зниження кредитного ризику, виявлення потенційних прогалин у програмі управління кредитним ризиком та впровадження відповідних стратегій управління ризиком [35].

Для ефективного управління кредитним портфелем і кредитною діяльністю банку необхідно розробити та реалізувати обґрунтовану кредитну політику. Ця політика має охоплювати основні елементи та принципи організації кредитної роботи в банку, визначати пріоритетні напрями кредитування, а також перелік кредитів, які не повинні включатися до кредитного портфеля банку.

Кредитна політика повинна регулювати кредитну діяльність банку та встановлювати правила формування кредитного портфеля. Кожному банку необхідно створити власну кредитну політику, яка відображатиме напрями та специфіку його діяльності, можливості банку та його клієнтів, рівень допустимого кредитного ризику, а також права та обов’язки кредитних працівників банку [36].

У таких умовах управління кредитним ризиком стане більш ефективним, що дозволить створити сучасну систему контролю за кредитним ризиком у

банківській діяльності. Це стане можливим через постійний моніторинг і своєчасну реакцію на проблеми позичальників. Банк має використовувати ефективну диверсифікацію сумнівних кредитів, встановлювати ліміти на допустиму величину кредитного ризику, застосовувати різні механізми для створення резервів на покриття можливих втрат під час ризикових кредитних операцій. Також не слід нехтувати можливостями сек'юритизації боргу: при необхідності замінювати банківські кредити додатковою емісією цінних паперів, включаючи військові облігації, та використовувати ефективні засоби страхування кредитних ризиків.

Ефективне управління кредитними ризиками є критично важливим для банків з точки зору мінімізації збитків, захисту довіри клієнтів та забезпечення дотримання відповідних регуляторних норм і стандартів [37].

Отже, для ефективного управління кредитними ризиками комерційним банкам необхідно постійно вдосконалювати свої методи, впроваджувати новітні технології та адаптуватися до динамічних змін у зовнішньому середовищі. Це не тільки знижує ризики, але й забезпечує стабільність та розвиток банківської системи в умовах сучасних викликів.

У сучасних умовах економічної та політичної нестабільності, яка створює додаткові ризики для фінансового сектору, комерційні банки повинні особливо ретельно підходити до управління та мінімізації кредитних ризиків. Висновки дослідження шляхів удосконалення управління кредитним ризиком у комерційних банках свідчать про необхідність системного та комплексного підходу.

Використання передових аналітичних інструментів, таких як штучний інтелект та машинне навчання, дозволяє банкам ефективніше оцінювати кредитоспроможність клієнтів і прогнозувати можливі ризики. Це забезпечує точнішу оцінку кредитних ризиків та допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо надання кредитів.

Впровадження цифрових рішень для автоматизації процесів кредитного аналізу та моніторингу скорочує час на обробку заявок та мінімізує людський

фактор, сприяючи швидкій та ефективній реакції на зміни у фінансовому стані позичальників.

Постійний перегляд та оновлення нормативно-правових актів, що регулюють кредитну діяльність банків, забезпечує відповідність сучасним економічним реаліям, включаючи розширення переліку прийнятного забезпечення та покращення умов кредитування, особливо для стратегічних галузей економіки.

Регулярне навчання співробітників банківських установ з питань управління кредитними ризиками та використання новітніх технологій забезпечує високий рівень професійної підготовки та здатність ефективно вирішувати складні завдання у сфері кредитування. Це сприяє покращенню якості кредитного портфеля та зміцненню позицій банку на ринку.

ВИСНОВОК

Кредитний ризик – це ймовірність фінансових втрат, що виникають через неспроможність позичальника повернути кредит. По суті, кредитний ризик означає, що кредитор може не отримати основну суму боргу та відсотки, що призведе до переривання грошових потоків та збільшення витрат на стягнення заборгованості. Кредитори можуть зменшити кредитний ризик, аналізуючи фактори кредитоспроможності позичальника, такі як поточне боргове навантаження та рівень доходу.

Управління кредитними ризиками є важливим аспектом банківської діяльності, що забезпечує стабільність і прибутковість фінансових установ. Завдяки впровадженню ефективних процесів управління кредитними ризиками, банки можуть завчасно виявляти, оцінювати та зменшувати потенційні ризики, захищаючи свій капітал і дотримуючись регуляторних вимог.

У теоретичній частині роботи було розглянуто загальне поняття кредитного ризику, його управління та шляхи мінімізації. В цілому, кредитний ризик є невід’ємною складовою діяльності комерційних банків, тому знаходиться на постійному контролі з використанням обраних методів та з урахуванням чинного законодавства.

У аналітичній частині роботи було розглянуто кредитний ризик в банківській системі України, та зокрема на прикладі АТ «Райффайзен Банк».

Початок військової агресії росії проти України вплинув на банківську систему країни, яка була на задовільному рівні. Однак ця агресія призвела до значного зростання кредитного ризику у кредитному портфелі банків.

Після послаблення вимог до оцінки кредитного ризику на початку повномасштабної війни, їх знову введено влітку, що спонукало банки переоцінити якість своїх активів та відобразити кредитний ризик.

Починаючи з жовтня 2005 року, Райффайзен Банк став частиною банківської групи «Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ», що базується в

Австрії. Банк пропонує широкий спектр стандартних та інноваційних банківських послуг, якими користуються понад 2,5 мільйони клієнтів.

Райффайзен Банк продовжує зберігати своє лідерство у сфері обслуговування в українському банківському секторі. За оцінкою компанії GfK-Україна, що спеціалізується на дослідженні ринків, репутація Райффайзен Банку перевищує середньо ринковий рівень.

За результатами дослідження, попри всі труднощі викликані повномасштабним вторгненням, Райффайзен Банк продовжує позитивну динаміку своїх фінансових показників. Довіра клієнтів, його провідна позиція на ринку, ефективне управління доходами, витратами та ризиками дозволили банку забезпечити достатність капіталу.

Банк став найбільшим п’ятим кредитором в Україні, що свідчить про визнання його важливої ролі та про його відповідальність та обов’язки перед клієнтами незалежно від обставин. На кінець 2023 року кредитний портфель АТ «Райффайзен Банк», складав 72 млрд грн. Кошти клієнтів у Райфайзен Банку продовжили зростати, як і протягом 2022 року.

Управління кредитним ризиком виступає як засіб захисту активів та доходів АТ «Райффайзен Банк» від можливих збитків, забезпечуючи систематичний підхід до зниження потенційних відхилень в доходах від бюджету відповідно до затвердженої стратегії та цілей банку.

Щодо оптимізації кредитної діяльності банків та досвіду зарубіжних країн, для комерційних банків важливо передбачати та вирішувати ризики, пов’язані з валютними операціями, тим самим зменшуючи їх можливі наслідки. Тому важливо вивчати міжнародні найкращі практики управління кредитним ризиком та адаптувати їх відповідні особливості до конкретних умов нашої країни.

Можна підсумувати, що управління кредитним ризиком залишається надзвичайно важливим аспектом діяльності банків в Україні. Попри складні умови, банки продовжують вдосконалювати свої практики управління ризиками, впроваджуючи нові підходи та адаптуючи структури до поточних викликів. Це

сприяє стабільності банківської системи та підтримує її функціонування в складний період.

Загалом, дана робота демонструє, яким глибоким є поняття кредитного ризику та його практичне існування в фінансових установах. Правильне розуміння та ефективне управління кредитним ризиком дозволяють підприємствам оптимізувати свою стратегію кредитування, зберігати стабільні та взаємовигідні стосунки з клієнтами, а також забезпечувати своє фінансове благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мороз Н. В., Селецька Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. *Бізнес Інформ.* 2019. №7. С. 272–278.
2. Вовк В.Я., Хмеленко О.В. Кредитування і контроль: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 463 с.
3. Гладинець Н., Хланта С. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип.13. С. 1060-1064.
4. Кредитний ризик: оцінка та інструменти управління в обліку за міжнародними стандартами. *Група компаній «Де Візу».* URL: https://devisu.ua/index.php/uk/stattia/kreditniy-rizik-ocinka-tainstrumenti-upravlinnya-v-obliku-za-mizhnarodnimi-standartami-
5. Кравченко В. Кредитний ризик: визначення, сутність та управління. *LivingFo.* URL: https://livingfo.com/kredytnyj-ryzyk-vyznachennia-sutnist-ta-upravlinnia
6. Владичин, У. В. Банківське кредитування: навч. посіб. / за ред. С. К. Реверчука. Київ : Атіка, 2008. 648 с.
7. Радова Н.В., ГаркушаЮ.О. Методи та інструменти управління кредитним ризиком у банках. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2018. №3(26). С. 64-71.
8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2004. 468 с.
9. Шуляк О., Олійник А. Чинники виникнення кредитних ризиків у сучасних умовах здійснення банківської діяльності. *Хмельницький національний університет*. URL: https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c5ffab42-9387-4076-841d-6f05953a9ff2/content
10. Ковальчук Є.І. Способи мінімізації кредитного ризику в банках. *Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю:* матеріали IX

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 березня 2022 р.). Київ: Інтерсервіс, 2022. С. 227-229.

11. Коваль К. Мінімізація кредитного ризику. *Вінницький національний технічний університет*. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29020/8870.pdf?sequence=3&isAllowed=y

12. Рибак О.М., Бірюк В.С. Мінімізація кредитного ризику та підвищення якості кредитного портфелю. *Фінанси, облік та оподаткування: теорія і практика:* матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ: НАУ, 2022. С.84-87.

13. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999р. № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text

14. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text

15. Банківський нагляд. НБУ. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/about

16. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. №351. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#n1437

17. Змінено окремі підходи до оцінки банками кредитного ризику. Новини. *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/zmineno-okremi-pidhodi-do-otsinkibankami-kreditnogo-riziku

18. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua

19. Опитування про умови банківського кредитування. IV квартал 2022 року. *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BLS_Q4-2022.pdf?v=4

20. Опитування про умови банківського кредитування. І квартал 2023 року. *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BLS_Q1-2023.pdf?v=7

21. Непрацюючі кредити або про показник NPL у банківській системі. *Офіційний сайт Асоціації правників України.* URL: https://uba.ua/ukr/news/8906

22. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. №351. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text

23. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 06.04.2024 р. №39. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_06042024_39

24. Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 18.07.2019 р. №97. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#Text

25. Офіційний сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua

26. Офіційний сайт АТ «Райффайзен Банк». URL: https://raiffeisen.ua

27. Рейтинг банків за обсягом кредитного портфелю станом на 01.01.2023р. URL: https://finbalance.com.ua/news/reytinh-bankiv-za-obsyahom-kreditnoho-portfelyu-na-01012023

28. Adapting to Change: The New Landscape of EU Credit Risk Management. URL: https://www.taleo-consulting.com/eu-credit-risk-management-evolution

29. A Guide to Credit Risk Management for Banks and Financial Institutions. URL: https://www.anaptyss.com/blog/credit-risk-management-guide-for-banks-financial-institutions

30. Anh N. Q. Impact of credit risk management on the financial stability of Vietnamese commercial banks. *Tạp Chí Nghiên cứu Tài chính – Marketing*. 2023. №14(3). Pp. 35-48.

31. Sanjay B., Chherawala T. Risk Management in Banks and Financial Institutions in India: A Synoptic View. *NIBM Working Paper*. 2024. WP34/February.

32. Asrorov A., Samadov S. Improving Risk Management System in Commercial Bank. *European Journal of Business Startups and Open Society*. №1. Pp. 284-286.

33. Марченко О. В., Петриківа О. С., Коробко К. О. Мінімізація кредитного ризику та підвищення якості кредитного портфеля банку. *Бізнес інформ.* 2022. №11. С.205 - 210

34. Credit Risk Mitigation. URL: https://www.fe.training/free-resources/credit/credit-risk-mitigation

35. Strategies for Effective Credit Risk Management in Banks. URL: https://www.linkedin.com/pulse/strategies-effective-credit-risk-management-banks-vatsal-tayal

36. Хома І.Б., Скіп Р.А. Аналіз кредитної політики банківського сектору України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2022. № 11 (67). С. 241-247.

37. Хома І., Лук'янський О. Шляхи вдосконалення управління кредитним ризиком банку в сучасних умовах. *Russia-Ukraine War: Consequences for the World:* Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Internet Conference (м. Дніпро, 1–2 лютого 2024 р.). Дніпро. С. 142-144.

38. Федина В. В. Кредитний ризик банку: сутність та причини виникнення. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 39. С. 223-228.

39. Житар М.О. Аналіз сучасного стану кредитної діяльності банків України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2017. № 1. С. 94-105.

40. Управління ризиками банків: монографія / А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.; за ред. А. О. Єпіфанова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.

41. Zaichko I., Bohrinovtseva L., Verheliuk Yu, Purdenko O. Current challenges and prospects of management of loan portfolio quality in wartime: the case of Ukraine. *Академічний огляд.* 2023. №2 (59). С. 218-234.

42. Ключка О. В., Богріновцева Л.М., Федорчук Н. М. Особливості використання сучасних банківських продуктів та технологій в діяльності банків як суб'єктів фінансового ринку. *Актуальні проблеми економіки.* 2023. №12 (270). С. 86-93.

43. Любкіна О. В., Богріновцева Л. М., Краснова І. В. Управління ризиком ліквідності. *Інтернаука. Серія: Економічні науки.* 2023. №12. URL: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9451

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Рейтинг банків
за обсягом кредитного портфелю

Рейтинг банків за обсягом кредитного портфелю на 01.01.2023, тис. грн				
№	**Назва банку**	**Кредити та заборгованість клієнтів**	**У т.ч. кредити та заборгованість юр. осіб**	**У т.ч. кредити та заборгованість фіз. осіб**
1	АТ «Ощадбанк»	83 215 595	71 740 948	11 474 646
2	АТ «Уксімбанк»	83 013 615	82 902 025	111 591
3	АТ КБ «Приватбанк»	71 416 453	28 194 454	43 221 999
4	АБ «УКРГАЗБАНК»	65 312 989	61 398 724	3 914 265
5	АТ «Райффайзен Банк»	61 821 553	57 370 468	4 451 085
6	АТ «ПУМБ»	43 770 237	33 878 973	9 891 265
7	АТ «СЕНС БАНК»	42 662 922	29 463 327	13 199 595
8	АТ «ОТП БАНК»	29 892 900	25 632 213	4 260 687
9	АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	27 458 170	24 405 187	3 052 983
10	АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	20 797 790	3 211 953	17 585 837

Джерело: складено автором за даними [27].